

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

מרן **יואל טייטלבוים** זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

אצל מסיבת מלוה דמלכה וחנוכת הבית מוצאי שב"ק

זירא תשי"ז

לכית המדרש ותלמוד תורה בשכונת "קרוינהייטס" בברוקלין יצ"ו

- החינוך של אברהם אבינו: לילך אחר דורות הקודמים ולא לערב קודש בחול
- המחזיק תורה יש לו מה להראות לעתיד לבא • אי בני נח מחויבים בצדקה
- מעלות וחסרונות לגדור סכומים לצדקה • סיבת ירידת הדורות באמערקע
- הנהגתו בבני עניים שמקם תצא רק תורה • זוזא לתליתא נשכיתי לעליתא לא • ועמי המיר "כבודו" שמחליפים כבוד שמים לחילול השם

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשע"ט לפ"ק

יצא לאור ע"י
מערכת לשון קדשו
מאנטריאל קאנאדא
1-514-585-3040
קונטרס 39 ב

לשמיעת הדברות קודש:

072-3333419 (בארץ ישראל) **1-718-298-4641**

(פון אייראפע 3333419-72-972+)

צו הערוך די תורה מלווה מלכה וירא תשי"ז

דרוקט: # → 417 → 1 → 16 (דרוקט אלע נומערן אינאיינעם)

אביסל קלאָר (24 מינוט)

לע"נ הרה"ח המופלג בתורה ויר"ש, נועם הליכות, ומדקדק בקלה כבחמורה
מוה"ר יהודא יעקב ב"ר שלמה הלוי ע"ה ווערצבערגער שו"ב
מתלמידי רביה"ק זי"ע ודבק במפריו ובאמרותיו
נפטר כ"ב חשוון תשס"ט לפ"ק

•

לע"נ הרה"ח המפורסם עושה צדקה וחסד ובונה ומקים עולמות של תורה
מוה"ר שמואל צבי ב"ר יצחק ע"ה אייזענבערג
נפטר י"ז תשרי א' דחווה"מ סוכות תשע"ט לפ"ק

•

לע"נ האשה החשובה והצנועה, יראת ה' ואהבת תורה השרישה בבניה
מרת אלטא רישא ב"ר אלימלך הלוי ע"ה פריעדמאן
נפטרה כ' חשוון תשד"מ לפ"ק

קושיזות ודיוקים בפסוק פי ידעתיו וגו'

א

ס'שטייט אין די וואָכעדיגע סדרה [פרשת וירא, וואָס] מ'האָב מיר היינט געליינט [בשבת בבוקר]:

[וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עשה וגו']. דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט פֿאַר [=אודות] אברהם אבינו:

פי ידעתיו, ווייל איך האָב אים ליב [כפירש"י], לָמַעַן אֲשֶׁר יֵצְוָה אֶת בְּנִי, ווייל ער הייסט, ער טוט 'אנזאָגן' פֿאַר די קינדער, וְאֶת בֵּיתוֹ זֵינ הוּא, אַחֲרָיו נֶאָךְ אִים, וְשָׁמְרוּ דְרָךְ ה', [זיי זאלן] אָפּהִיטֵן דעם אייבירשטענס וועג, לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, לָמַעַן הָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו.

ב

קושיא א

להבין אומרו לָמַעַן אֲשֶׁר יֵצְוָה "בלשון עתיד, דהיה לו לומר 'מִצְוָה' לשון הווה

(א) לכאורה, רש"י אַלֵּיין פּלאָגט זיך אויך, וואָס איז דער לָמַעַן אֲשֶׁר יֵצְוָה " [לשון עתיד, דהיה לו לומר] לָמַעַן אֲשֶׁר יֵצְוָה [לשון הווה], ער 'איז מִצְוָה' די קינדער. [ורש"י מפרש דאין הכי נמי דגם יצוה פירושו לשון הווה, אבל יותר היה ראוי שיאמר הכתוב להדיא בלשון 'הווה', ולא בלשון דמשמע גם לשון עתיד].

ס'איז פשוט אויך שווער [לומר] דהכוונה שיצוה לעתיד, דבשלמא אַז מ'טוט נישט, אָנְדערער מענטש [זולת אברהם, שאינו עושה בהווה, עליו שייך לומר] גיט מען אים [שכר] על שם "העתיד", ווייל מ'וועט 'שפעטער' טאָן. אָבער דער וואָס ער 'טוט' [בהווה, כאברהם], גיט מען שכר פֿאַר'ן 'טון'.

[על כל פנים] וואָס זאָגט ער עפעס לָמַעַן אֲשֶׁר יֵצְוָה, זעט אויס ער 'וועט' אזוי טון, [והיה לו לומר] לָמַעַן אֲשֶׁר יֵצְוָה אֶת בְּנִי, ער האָט דאָךְ אזוי געטוהן כסדר.

ג

קושיא ב

לפי סגנון הלשון היה לו לומר אֲשֶׁר יֵצְוָה וגו' "לְשִׁמּוֹר" דְרָךְ ה', דהא זהו סיום הציווי שמצוה לבניו. אבל לשון "וְשָׁמְרוּ" משמע שהם מעצמם ישמרו, וצריך ביאור הכוונה

(ב) נאָךְ פּרעגט מען די קשיא, [על מה דכתב] לָמַעַן אֲשֶׁר יֵצְוָה אֶת בְּנִי וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו [וְשָׁמְרוּ] דְרָךְ ה', [דהכוונה] ער וועט אָנְזאָגן [אז] "מ'זאָל אָפּהִיטֵן" דעם דרך ה'. [ואם כן לכאורה] העט געדאָרפט שטיין יֵצְוָה אֶת בְּנִי "לְשִׁמּוֹר" דְרָךְ ה', [כי באומרן] "וְשָׁמְרוּ" זעט דאָךְ אויס זיי וועלן זיך 'אַלֵּיין' טאָן, וְשָׁמְרוּ דְרָךְ ה' [מעצמם, אף שלא מחמת הציווי של אברהם].

* בתרגום אונקלוס: פי ידעתיו. ארי גלי קדמי בדיל דיפקיד ית בנזה. ובפירש"י: פי ידעתיו, לשון חיבה וכו'. ולמה ידעתיו, לָמַעַן אֲשֶׁר יֵצְוָה לפי שהוא מִצְוָה את בניו עלי לשמור דרכי. ואם תפרשהו בתרגומו 'יודע אני בך' שיצוה את בניו וגו', אין לָמַעַן נופל על הלשון. יֵצְוָה. לשון הוה וכו'. לָמַעַן הָבִיא. כך הוא מִצְוָה לבניו, שִׁמְרוּ דרך ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגו'.

ד

קושיא ג

להבין כוונת אומרו לעשות "צדקה ומשפט". דאי אפשר לומר כפשוטו, דהלא מצינו דגם בני נח מצווים על מצות "צדקה", וכל שכן על "משפט" שהוא ענין 'דינים' שהוא מו' מצות בני נח, ואם כן מה הוא השבח לאברהם שהוזהר על מצות ב"נ ג) לעשות צדקה ומשפט. וואס איז טייטש אייגנטליך "צדקה ומשפט".

ה

צדקה. לעולם די 'מצות צדקה' זעט דאך אויס דאס איז געוועזן ביי נח אויך [שנוהג גם בבני נח]. אזוי שטייט דאך אין די ראשונים, דער ר"ן און דער שיטה מקובצת. וואָרן ס'שטייט ביי סדום (יחזקאל טז, מט) [זֶה הָיָה עֲוֹן סֹדֶם וְגֹרָר] יֵד עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הִחֲזִיקָהּ.

פרעגט מען טאָקע די קשיא, סדום איז נעגש געוואָרן ווייל יד עני ואביון לא הִחֲזִיקָהּ, [וקשה] וואו געפינט מען דאס ס'זאל זיין א "ציווי" ביי א בן נח [ליתן צדקה, ואם כן למה נענשו על שלא נתנו?].

דער ר"ן זאָגט [לתרץ] אַז ס'איז נכלל [בחייובי בני נח, רק אינו במספר השבע מצוות שהם "לא תעשה"].

אסאך זאָגן² [שהוא ממנין השבע מצוות בני נח], אַז דאָס איז נכלל אין [מצות] "דינים" [שנצטוו בני נח].

און דער ר"ן זאָגט, אַז די גמרא רעכנט עס נישט, מ'רעכנט עס נישט אין דעם מנין [השבע מצות], ווייל מ'רעכנט נישט קיין מצות "עשה". מ'רעכנט דאך נישט נק לא תעשה, ווי [ס'שטייט דאך (סנהדרין נח): מצות עשה לא חשיב]. אָבער לעולם זענען זיי מְצוּה געווען [על הצדקה], איבערדעם זענען זיי נעגש געוואָרן [אנשי סדום על שלא קיימה]. [ולפי זה קשה] נו וואָס זאָגט ער עפעס אַ זאך וואָס ס'איז געווען ביי א בן נח, איז דאך עס נישט קיין שבח פון "אברהם אבינו", נח אַליין האָט דאך אויך מְצוּה געווען [לעשות צדקה ומשפט], די צדיקים וואָס זענען געווען פריער האָבן דאך אויך [מְצוּה געווען] אויף די ז' מצות בני נח, און אברהם אבינו איז דאך געווען [נזהר בכל התרי"ג מצות, כדכתיב (תולדות כו, ה) עָלַם אֶשֶׁר שָׁמַע אֲבָרָהָם בְּקָלָן] וַיִּשְׁמָר מִשְׁמַרְתִּי מְצוֹתַי [חקותי ותורתי, שהיה נזהר לקיים אפילו] די מצות פרטיות וואָס נאָר 'אידן' דאַרפן צו האַלטן [גם כן קיים, כמבואר בגמרא (יומא כח: וקידושין פב.)]. ואם כן קשה מהו הרבותא שיצוה את בניו לעשות "צדקה ומשפט" שהוא בכלל מצות בני נח].

² בגמרא סנהדרין (נו:): מונה השבע מצות בני נח, והם: "דינין", וברכת השם, עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים, וגזל, ואבר מן החי.

וכתב בחדושי הר"ן (שם ע"ב, ד"ה יצו אלו הדינין) וז"ל: הכי נמי הוי ליה למיחשב "צדקה", דהא כתיב לעשות צדקה ומשפט, אלא משום דצדקה לא חשיב, משום ד"קיום עשה" לא קחשיב. ואין לומר דבצדקה לא מחייבי וכו', דאשכחן דמיענש עלה, כדכתיב [על סדום] (יחזקאל טז, מט) יֵד עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הִחֲזִיקָהּ וכו', נמצאו חייבים בני נח על שבע מצות "לא תעשה" וכו', וחייבין נמי על שני מצות "עשה", והם הצדקה, ושלא לשבות בשבת.

³ עיין בירמ"ה (סנהדרין נו: ד"ה כתיב) וז"ל: אית דאמרי דהאי "צדקה", פְּשָׁהּ היא, כדאמרינן (שמואל ב' ח, טו) וַיְהִי יוֹד עֲשֵׂה מִשְׁפָּט וצְדָקָה, (ונכלל דינים). ומסתברא לי דצדקה ממש קאמר, והאי דלא חשיב לה גבי המצות, משום דמצות עשה היא.

וגעין בפרשת דרכים וזוטא (לבעל מלוא הרועים, דרך תורה דרוש ב' אות ב-ד) שנושא ונותן בזה בארוכה.

⁴ בגמרא (סנהדרין נח:): אמר ריש לקיש, נכרי ששבת חייב מיתה וכו'. וליחשבה גבי שבע מצות. כי קא חשיב שב ואל תעשה, קום עשה לא קא חשיב.

1

נאָכדעם זאָגט ער דאָך וּמִשְׁפָּט. מִשְׁפָּט קען מען אויך זאָגן [להקשות על זה, דהלא] אפילו בן נח איז דאָך מִצְוָה על "הדינים".

2

אַבער [על כל פנים] איך קען דאָך נישט זאָגן אז דער שבח איז פון אברהם אבינו, [אז] ער וועט מִצְוָה זיין זיינע קינדער נאָך אים אויף ז' מצות בני נח. אברהם אבינו איז דאָך נִשְׁתַּבַּח געוואָרן אַנדערש, מיט'ן דרך התורה [כולה].
[ועל כרחק דיש כוונה אחרת באומרו לעשות צדקה ומשפט, ואם כן יש להבין "וואָס איז טייטש אייגנטליך צדקה ומשפט" (לשון רבינו, באות ד)].

ח

קושיא ד

להבין אומרו לְמַעַן הָבִיא וגו', דמשמע לכאורה שמצוה את בניו לשמור דרך ה' כדי להביא עליו טובה, ואם כן הוא כעובר על מנת לקבל פרס

ד) [ומסיים הכתוב] לְמַעַן הָבִיא ה' [על אברהם את אשר דבר עליו]. ער וועט זיי מִצְוָה זיין [נִשְׁמְרוּ דִרְךָ ה', והטעם] ווייל לְמַעַן הָבִיא ה' וגו'.
[ולכאורה] ס'הייסט עפעס ווי על מנת לקבל פרס, [שלכן יצוה לשמור דרך ה'] לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו, ס'איז לכאורה על מנת לקבל פרס, [ואין זה דרך העבודה המעולה, וכמו שאמרו (אבות, א ג) אַל תִּהְיוּ כַעֲבָדִים הַמְשֻׁמְשִׁין אֶת הָרֵב עַל מִנְתָּ לִקְבֹּל פָּרָס].

ט

קושיא ה

להבין הסדר בפסוק שהקדים צדקה למשפט, ובתהלים מצינו שהקדים משפט לצדקה

דאָס ענין דערפון וואָס מ'קען דאָ זאָגן [בביאור קושיא ג, אבל נקדים לדקדק עוד באומרו לעשות "צדקה ומשפט"].
ה) דאָ זעט מען נאָך אַ חילוק אויך.

ס'שטייט אין פסוק (תהלים צט, ד) [אַתָּה כּוֹנֵנָה מִיִּשְׂרָאֵל] מִשְׁפָּט וְצִדְקָה בִּיעֲקֹב אַתָּה עֲשִׂיתָ. אזוי טייטשן זיי דאָרטן, דער רד"ק" און די מפרשים, [אז] ס'גייט אַרויף [משפט] אויף די 'תורה הקדושה', דער בורא כל עולמים האָט קובע געווען אידן [די] 'תורה'.

[אמנם יש חילוק], דאָרט [בתהלים] שטייט קודם מִשְׁפָּט און דערנאָך צִדְקָה, און דאָ שטייט פאַרקערט, דאָ זאָגט ער קודם צִדְקָה און דערנאָך מִשְׁפָּט, הלא דבר הוא.
ס'שטייט דאָך נישט בחנם אין פסוק שלא כסדרן. 'בחד ענינא' איז דאָך 'יש מוקדם ומאוחר', איבערהויפט אין איין וואָרט [ב' תיבות רצופים עם ו' המוסיף], אין איין 'פסוק'.

^ה ברד"ק (תהלים שם): ... ואתה הוא שעשית המשפט ביעקב בהגלותך אותם בין העמים, ואתה הוא שעשית הצדקה ביעקב בהוציאך אותם מהגלות. ויש מפרשים הפסוק על משפטי התורה שנתן ליעקב, כי כולם מישרים, ואז ירדו בו כל העמים.

¹ באבן עזרא (שם): ... וטעם מישרים הם משפטי התורה וצדקותיה וכו'. ובמצודות דוד (שם): משפט וצדקה. משפטי התורה ודבריה המצודקים הנתונים ביעקב, מעשה ידיך המה.

² מה שמביא רבינו פירוש הרד"ק והמפרשים, הוא הקדמה לביאור קושיא ג, עיין להלן אות לה-לו.

^ה ובאמת כן ראוי להקדים משפט שהוא 'שורת הדין', ואח"כ צדקה (תירושי תורה למסיבות).

קושיא ו

להבין כוונת תיבת "אחרי" שהוא לכאורה מיותר

ו) און וואָס איז דער [אַשר יצוה את בניו ואת ביתו] "אחרי". [והיה די לומר רק] אַשר יצוה את בניו ואת ביתו וְשָׁמְרוּ דָרָךְ ה'.

יא

ביאורי הקושיות

תירוץ הקדושת יו"ט - בביאור קושיא ו

בקדושת יום טוב מפרש דלשון "אחרי" הוא מכלל הציווי אשר יצוה לבניו שהם יביטו "אחרי" ויעשו כמותו

איך האָב דאָס פאַריגע מאָל נאָכגעזאָגט שוין, דער טאַטע זכרוננו לברכה פֿלעגט צו זאָגן, און ס'שטייט [אויך נדפס] אין קדושת יום טוב^א, [לייבש קושיא ו, דלכאורה] אַז ס'שטייט אַתּ בֵּיתוֹ [מובן דהכוונה על דורותי אחריו], וואָס שטייט "אחרי".

^ט כמבואר בגמרא (פסחים ו:): אמר רב מנשיא בר תחליפא משמיה דרב, זאת אומרת אין מוקדם ומאוחר בתורה [פירש"י: לא הקפידה תורה על 'סדר' מוקדם ומאוחר, ופרשיות נדאמרו תחלה הקדימו המאוחרות לה]. אמר רב פפא לא אמרן אל בתי עניני, אבל בחד ענינא [במקראות הסדורות בפרשה אחת], מאי דמוקדם מוקדם ומאי דמאוחר מאוחר.

^י עיין בדברות קודש כ"ט שבט תשט"ז, וז"ל: דער טאַטע זכרוננו לברכה זאָגט אין קדושת יום טוב (לפרשת זכור), זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עִמָּלֶךְ (תצא כה, יז), פרעגט ער די קשיא זאל ער זאָגן זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּלֶךְ, וואָס איז דער "לך"?

האָט דער טאַטע זכרוננו לברכה געזאָגט: וואָס איז דער כלל, אַז מ'זאָל וויסן אַז מ'גייט נישט אַרויס פונעם דרך האמת?, לעולם אַז מ'הייבט אָן צו גיין מיט'ן אייגענעם שכל, מיט די אייגענע אויפפאַסונג, מ'זאָגט "היצט איז אנדערש ווי ס'איז געווען", אזוי ווי דער דרך איז [באלו וואס] מ'ריקט זיך אוועק פון פריערדיגן דרך, פון די עלטערן און פון אונזערע רביס, מ'זאָגט "היצט איז אנדערש", [והולכים] מיט'ן אייגענעם שכל. דאָס איז די גרעסטע סכנה! קען מען דאָך אַריינפאַלן [בדרכים לא טובים].

דאָס פריערדיגע איז מקובל דור אחר דור אפילו ביז צו משה רבינו'ן, אזוי כסדר, דאָס איז דער כלל גדול, אַז מ'ווייסט אַז מ'דאַרף נאָכגיין נאָך די פריערדיגע, און דו ביסט נישט קיין בונָה בְּמָה לַעֲצֹמוֹ, אַז דו ווילסט אָנהייבן ניי.

[וזהו] כי יִדְעֲתוּ לִמְעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת בְּנֵיו וְאֶת בֵּיתוֹ עַד וְעַתָּה זֵי אֲנֹאֲגָן אַז זיי זאָלן זיין "אחרי", זיי זאָלן זיין 'נאָך אים', דאָס איז גענוג, דאָס איינע, [אויב] ער וועט אַנזאָגן אַז זיי זאָלן זיין "אחרי", נאָך אים, [און] קיין נייעס זאָלסטו דיר נישט זוכן. זאָלסט וויסן אַז דו זאָגסט שוין אנדערש, היצט איז ניי, דאָס איז אַ סכנה. זאָלסט וויסן אַז מ'דאַרף נאָכצוגיין נאָך דעם דרך פון די פריעריגע.

מיט דעם שטייט ער זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עִמָּלֶךְ, עמלק האָט אויך געוואָלט איינערדן אַז "לך", דו ביסט אַ מענטש פאַר דיר, דאָס געטועכץ איז דיינס, דאָס דייניגע.

^א בקדושת יום טוב (לסוכות, אות יב) וז"ל: כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחרי וגו'. יש לרמוז על דרך צחות, דלעיל (ז, א) כתיב הִתְחַלֵּף לִפְנֵי הָיְהוָה תָּמִיד, דענינו הרואות בעוה"ר בזמן הזה, אלה הרשעים אשר עובד דרך אבותינו הקדושים וימאנו ללכת בעקבותם, אולם יבחרו להם דרך חדש לא שערום אבותינו, וחכמים הם בעיניהם, ומענה בפייה כי הם צריכים לילך 'לפנים' ולא לאחור, ויצעדו 'קדימה' לרוח העת והזמן החדש, עפרא לפיהם ורוח תשאם. כי באמת דרך האמת היא שנלך בעקבות אבותינו הקדושים, כאשר הורו לנו במעשיהם הטובים ובמנהגים קדושים אנחנו צריכים ללכת 'אחריהם' בכל ענינים ולא לשנות אפילו זיו כלשהו, ואז יהיה טוב לנו ולבנינו אחרינו עד עולם.

אולם כל זה היא לדורות שאחרי אברהם אבינו ע"ה, שפיר צריכים לילך אחר מעשי אבותיהם הקדושים וזרע אברהם יצחק ויעקב. משא"כ אברהם אבינו ע"ה בעצמו, שהיה בן תרח, אצלו לא היה שייך שילך אחרי מעשה אבותיו ח"ו, אדרבה הוא היה צריך ללכת 'לפנים', לפני ה', ולא ביט מאחוריו רצ"ל מעשה אבותיו, כמו שאמר המגיד (בהגדה של פסח) בתחלה עובדי עבודה זרה וכו' ואקח את אביכם וכו'. לכן אמר הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה הִתְחַלֵּף לִפְנֵי הָיְהוָה תָּמִיד, 'לפני' דייקא, אבל לא 'אחרי' מעשה אבותיו. אבל באברהם אבינו ע"ה כתיב כי יִדְעֲתוּ לִמְעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת בְּנֵיו וְאֶת בֵּיתוֹ "אחרי" דייקא, שלהם יצוה רק לילך 'אחרי' אבותיהם הקדושים, ולא 'לפנים' כמו ב'אברהם' במעשה הדור הזה אשר יקלקלו אורחותם, אך יאחזו בדרך אבותיהם וללכת 'אחריהם', ואז טוב להם, והבין.

[ומתרחץ הקדושת יום טוב, דהנה] שוין פון לאנג און פון אייביג איז דאָס געוועזן, מ'האָט געוויסט, אַז מ'האָט געוואָלט גיין אין דרך התורה, האָט מען געקוקט וואָס די פריערדיגע האָבן געזאָגט, מ'איז נאָכגעגאָנגען פון פריערדיגע צדיקים, [ותמיד הביטן] וויאָזוי האָבן 'אויסגעזען' די פריערדיגע דורות, מ'האָט געזוכט מ'זאָל זיך נאָכריקן 'נאָך' די פריערדיגע דורות, אַזוי ווי ס'איז געווען אייביג.

שפעטער שוין, טוט מען פאַרקערט, זוכט מען גאַר שוין פאַרקערט, מ'וויל זיך נאָכריקן נאָך די שפעטערע, מ'וויל גיין 'פאַראַויס', יענער זאָל זיך נאָכריקן [נאָך מיר]. זאָגט ער, לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֶה אֶת בְּנֵי וְאֶת בֵּיתוֹ, ער [אברהם] וועט אָנזאָגן פאַר זיינע קינדער זיי זאָלן זיין "אַחֲרָיו", זיי זאָלן זיין 'נאָך אים', נישט מ'זאָל זוכן אַז מ'זאָל זיך נאָכריקן נאָך 'זיי'. טאַקע 'דעס' וועט ער אָנזאָגן די קינדער, אַז ס'זאָל זיין "אַחֲרָיו". [עד כאן דברי הקדושת יו"ט].

יב

ביאור קושיא א, וקושיא ו (לדרבינו)

(עד אחר אות טז)

וּשֶׁ לְפָרֶשׁ עוֹד, אַבְרָהָם אָבִינוּ חִיָּק אֶת בֵּיתוֹ בְּאוֹפֶן כּוֹה אֲשֶׁר "יֵצֶה" גַּם בְּעֵתִיד אֶת בְּנֵי וְאֶת בֵּיתוֹ אֶפִּילוּ כְּשִׁיחָה "אַחֲרָיו", דִּהְיִינוּ כְּשֵׁלָא יִהְיֶה עוֹד בְּעוֹלָם, שָׁאֵם הַבְּנִיִּים הוֹלְכִים בְּדְרֵכֵי הָאֲבוֹת שְׁפֹתוּתֵיהֶם דּוֹכּוֹת בְּקֶבֶר

אַבְעֵר פֶּשׁוּט [יש לפרש עוד] דעס וואָס דער פֶּסוּק זאָגט לְמַעַן אֲשֶׁר "יֵצֶה" אֶת בְּנֵי וְאֶת בֵּיתוֹ "אַחֲרָיו", [ולבאר] וואָס ער זאָגט לשון עתיד (קושיא א), [וגם מה שאמר לשון "אַחֲרָיו" (קושיא ו)].

וואָרן דער אמת איז דאָך אַזוי, [ביי יעדע זאך מוז מען קוקן, [ביי יעדע הנהגה, [התכלית שיצא מזה לבסוף]. איך זאָג דאָס אייביג.

[וכדמצינו] די גמרא זאָגט (שבת קה:) [המקרה בגדיו בחמתו, והמשבר כליו בחמתו, והמפור מעותיו בחמתו, והא בעיניך "כעובד עבודה זרה", כן כף דרכו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כן, ולמחר אומר לו עשה כן, עד שאומר לו לך עבד עבודה זרה. [וכן] טרעפט מען אין די גמרא, מ'רופט אָן אַסאַך זאַכן עַל שֵׁם סוֹפוֹ, [ווייל] מ'ווייסט וואָס ס'ברענגט [דערנאָך שפעטער].

[וכן בענין החינוך צריך שיהיה החינוך באופן שיביטו על סוף דבר בקדמותו, ולראות את הנולד בעתיד מזה].

אַז מ'האַלט זיך אַבער פֶּעסט, מ'איז נישט מְשֻׁנָּה פון דעם פריערדיגן דרך, ווייסט מען [אַז] דאָס ברענגט [אחרית טובה], דאָס וועט ברענגען אַ תכלית, ס'וועט בלייבן אויף שפעטער לְזִרְעוֹ "אַחֲרָיו".

עוד כתב בקדושת יום טוב (לפרשת זכור, ד"ה זכור [השליש]) וז"ל: כי הנה כתבו בספרים הקדושים דהעיקר הוא להאמין אמונת אומן באלקי עולם ית' מצד הקבלה מאבותינו ואבות אבותינו, כי דרך המחקר הוא מסוכן וכו' (עיי"ש שהאריך, וסיים) זאת תורת העולה דהעיקר הוא רק לילך בדרכי אבותינו, ושלא לשנות כלל מדרכם, ומרגלא בפומיהו דחכמים לומר "החדש" אסור מן התורה. וזה נראה לי ביאור הכתוב כי ידעתי למען אשר יצו וגו' "אחרי" ושמרו דרך ה', ירצה שיצוה את בניו שיחזיקו בדרך ה' אחרי הקבלה שקבלנו ממנו, ולא כמו עתה אשר חדשים מקרוב באו וילכו ויסירו אחר הוראת שכלם בדרך לא שערם אבותיהם, ויתעברו בגוים וילמדו ממעשיהם. - והכל לזה, שכל יחזיק עצמו לאיש שלם בלבדו, שידמה בעיניו שהוא בשכלו מבין הדרך אשר יבחר ואינו צריך ללכת בעקבי האבות הזקנים, ואסור לשנות ממנהגם ומדרכם אפילו יזו כלשהו כחוט השערה. ואף אם ידמה לך על פי שכלך שאם תלך בדרכי אבותיך יזיק לך לפרנסתך וכדומה, צריך אתה לדעת שפרנסתך וכל הדברים לאו בשכלך תליא, כי ישראל הם למעלה מן השכל והטבע והמזל. (ועיי"ש עוד מה שמפרש בזה לשון הפסוק זכור את אשר "לך" עמלק).

יג

אָזוי ווי מ'זעט, ס'האָט זיך אויפגעהאַלטן די אַלע 'דורות' [היראים, עד עתה], ווייל מ'האָט אַכטונג געגעבן [שלא לנטות מדרך הראשונים], דער 'הילוך' איז אָזוי געווען, דער 'דרך', [וממילא] דאָס איז געבליבן אויף 'ווייטער'.

און אָזוי ווי [=ווי נאָר] מ'הייבט אָן [לשנות מדרכי הראשונים] מיט די אַלע טעמים [ראמתלאות שמצד היצר], איך דאַרף נישט אויספירן [לפורטם]. אויף אַזאַ אופן בעווייניג הרבים, דאָס האָלט נישט אויס. דאָס דאַרף מען נישט מאַריר זיין, דאָס פאַרשטייט מען דאָך. אָזוי ווי מ'זעט נעבעך [בחוש], וויאָזוי ס'האָט זיך געריקט די אַלע דורות [באותן שלא נשארו יראים ושלמים].

יד

דרך החינוך של אברהם אבינו

[ולזה אמר הכתוב אֲשֶׁר "יִצְחָק" אֶת בְּנָיו וְאֵת בֵּיתוֹ "אַחֲרָיו"]. אברהם אבינו האָט איינגעפלאַנצט אַ דרך, ער האָט געדאַרפט אַכטונג געבן יעדע זאך אַז ס'איז מוגבֿל בגבול^{יב} [התורה, באופן שלא יתערבו עם הגוים ודרכיהם. כי אם מתנהגים] מיט אַזאַ הילוך וואָס מ'מישט זיך אויס [בדרכי הגוים] קאָן מען קומען רחמנא ליצלן צו אַלעמען [לכל הקלוקלים ח"ו]. [כפי שיתבאר לקמן אות כט]

ער [אברהם אבינו] האָט אָזוי געפירט, [אז] אפילו שפעטער 'נאָך' אים [אחרייו] כשלא יהיה עוד בעולם] זאָל אויך בלייבן, זאָל אויך בלייבן 'אידישע דורות', אָזוי ווי ס'איז.

טו

כשהולכים בדרך הצדיקים, נמצא שהם עומדים ומצוים גם כעת, כי שפתותם דובכות בקבר

[ואז נמצא דגם "אחרייו" לאחר הסתלקותו "יצוה" בעתיד את בניו ואת ביתו. שהרי] דער אמת אריין, אַז מ'איז נישט מִשְׁנָה פונעם פריערדיגן דרך, איז [אברהם אבינו ושאר הצדיקים הקודמים] שפתותיו דובכות.

ס'שטייט^{יג} אַז מ'זאָגט דבר שמועה מפיו [למדו חז"ל מהפסוק] אַגוּרָה בְּאֶהֱלֶךְ עוֹלָמִים, איז שפתותיו דובכות [בקבר].

[וממילא] אַז מ'ריקט זיך נאָך נאָך די פריערדיגע, מ'ווייטט [אז] אָזוי האָבן זיי געטוהן [נעושים כמעשיהם], 'זאָגט' מען כסדר נאָך נאָך זיי [מאמרים, און] מען 'טוט' אָזוי ווי זיי, [אם כן הם נזכרין תמיד בפי הבנים, ונמצא אז] זענען זיי כסדר 'מִצְוָה' [באמרי פיהם גם בעתיד, שהרי] ס'איז דאָך 'שפתותיו' דובכות.

^{יב} עיין מאור עינים (כי תצא) וז"ל: שהתורה יש לה גבול שנקרא גבול הקדושה, ולכך נאמר לא תוסיפו עליו ולא תגרעו וגו' רק מה שהוסיפו הסופרים גדרים שהוא גם כן גבול הקדושה ושיעור קומת התורה וכו', אבל זולת זה כמוסיף יוצא חוץ לגבול הקדושה.

ועיין בספר תקנת השבין (לרבי צדוק הכהן מלובלין, אות ג) כתב: הצדיקים גמורים וכו' לא יצאו מגדרם, והם בעלי "גדר וגבול", את זה תעשה וזה לא, ועד פה תבוא ולא תוסיף וכו', שורש ענין ישראל הוא מוגבל בגבול, ואם יפרוץ גדר וגבול זה, הרי זה נעקר משם ישראל ונעשה ככל הגוים וכו'.

^{יג} כדאיתא בגמרא יבמות (צו:): על הפסוק (תהלים סא, ה) אַגוּרָה בְּאֶהֱלֶךְ עוֹלָמִים, וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים? אלא אמר דוד לפני הקב"ה, רבונו של עולם, יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעולם הזה, דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה, שפתותיו דובכות בקבר.

טז

דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט [לְמַעַן אֲשֶׁר "יִצְחָה" אֶת בְּנָיו וְאֵת בֵּיתוֹ "אַחֲרָיו"], אברהם אבינו וועט איינפלאַנצן אַזוינס [שהחנינוך לשמור דרך ה' יתקיים אצל בניו וביתו גם לעתיד לאחר שיתלק מן העולם].

מילא דעס אַז ער איז 'היצט' [בחיין] מַצְוָה, דאָס טוט אפשר אַן אַנדערער אויך, ער גיט אַכטונג זיינע קינדער זאָלן גיין אויפ'ן דרך התורה, [ואין בזה רבותא כל כך]. אַז ער שטעלט עס נישט אָבער אַראָפּ אויף אַזא יסוד, אויף אַזא פונדאמענט, [אז] ס'זאָל 'אויסהאַלטן' [שיהיה לזה קיום] אויף די 'שפעטערע' דורות, [דעמאָלטס] 'זאָגט' ער [ומַצְוָה] נאָר ווילאַנג 'ער איז' [כשהוא בחיים], אָבער עס 'ציהט' זיך נישט, ס'האַלט נישט אויס [שאין החינוך מתקיים לדורות הבאים, ואם כן אינו כעומד ומצוה לאחר פטירתו].

[אָבער] אברהם אבינו האָט אַריינגעפלאַנצט [בבניו וביתו חינוך כזה] אַז ער האָט 'אויף אייביג' "געזאָגט", אפילו "אַחֲרָיו" [לאחר פטירתו] וועט זיין שפּותותיו דובבות בקבר. די 'רבותא' איז געווען, טאַקע לְמַעַן אֲשֶׁר "יִצְחָה" [בלשון עתיד, אף "אחרי"] כשלא יהיה עוד בעולם], דאָס איז די רבותא, [ווייל דאָס] אַז ער וועט 'שפעטער' זאָגן איז נאָך מער רבותא ווי אַז מ'זאָגט 'שוין' אויפ'ן אָרט [בחיים חיותו].

[והרבותא הוא כי היה] אַ זאָך וואָס מ'זעט, דאָס וואָס מ'זעט אַז ס'האַלט אויס [שיש 'קיום' לדבר], ס'ציהט זיך כסדר דורות, ס'זאָל בלייבן אידישקייט.

יז

ביאור הנמרא דע"ז: דלעתיד לבא ישאלו מהאומות, מי בכם יגיד זאת

[ולבאר עוד דרך החינוך של אברהם אבינו, באופן שיתקיים התורה לזרעו אחריו. נקדים לבאר וואָס] די גמרא זאָגט, לעתיד וועט מען פרעגן די אומות העולם [במה עסקתם], וואָס האָט עטץ געטוהן אויף 'דעם עולם'? [והם אומרים לפניו רבונו של עולם] מ'האָט געמאַכט גאַסן, - אויף די פֿרַסִיִים שטייט עס, [אין] די גמרא אין עבודה זרה"י, - [שיאמרו תְּקַנְיָנוּ שְׁוָקִים, [גִּשְׁרָנוּ] גִּשְׁרִים, [עֲשִׂינוּ] מַלְחָמוֹת, כְּדִי שִׁיעֶסְקוּ יִשְׂרָאֵל בְּתוֹרָה. [ויאמרו] זיי האָבן געטוהן אַלעס פֿאַר 'אידינס' וועגן, אַלעס האָט מען געמיינט 'תורה', זיי האָבן נאָר געמיינט תורה, עפעס אַנדערש גאַרנישט !

די גמרא זאָגט דאָך אַזוי. זיי וועלן אַזוי זאָגן, זיי וועלן אַזוי טענה'ן. הקב"ה וועט צוריק ענטפערן: עֵה ! דאָס האָט מען געמיינט 'זיך', גִּשְׁרִים' האָט מען געמיינט 'אַזוי' [ליטול מהם מכס], און [כרכים] מ'האָט געמיינט 'אַזוי' [לעשות בהם אנגריא. וכלום יש בכם מגיד זאת, שנאמר] מִי בְכֶם "יְגִיד זאת", עמיצער זאָל מיר קומען "זאָגן תורה", ווער ס'האָט געטוהן פֿאַר תורה, אין "זאת" אַלא תוֹרָה [שנאמר וְזאת התוֹרָה, זאָל מיר קומען זאָגן [איינער] ווער ס'האָט געטוהן פֿאַר 'תורה'.

י" בגמרא (ע"ז ב:): דרש רבי חנינא בר פפא, ואיתימא רבי שמלאי, לעתיד לבא וכו' מתקבצין ובאין עובדי כוכבים וכו' ותני רב יוסף אלו פֿרַסִיִים וכו'. אמר להם הקב"ה במאי עסקתם, אומרים לפניו, רבונו של עולם, הרבה שווקים תקנינו, הרבה מרחצאות עשינו, הרבה כסף וזהב הרבינו וכו', הרבה גשרים גשרנו, הרבה כרכים כבשנו, הרבה מלחמות עשינו, וכלום לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה [פרש"י: שיהא להם פנאי שמוצאין להשתכר בשוק ומוצאין מזונותיהן וצרכיהן בלי טורח ומתעדינן במרחצאות]. אמר להם הקב"ה, שוטים שבעולם, כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם, תקנתם גשרים ליטול מהם מכס, כרכים לעשות בהם אנגריא, מלחמות אני עשיתי וכו', כלום יש בכם מגיד זאת, שנאמר (ישעי' מג, ט) מִי בְכֶם יְגִיד זאת, ואין זאת אלא תורה שנאמר (ואתחנן ד, מד) וְזאת התוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מִשָּׁה, מיד יצאו בפחי נפש.

יח

קושיא ז

להבין תשובת הקב"ה אליהם, מי בכס 'יגיד' זאת, והלא הגידו ואמרו

[ולכאורה צריך ביאור תשובת הקב"ה מי בכס 'יגיד' זאת]. מ'האט מעיקרא געפרעגט ווער ס'קען זאגן, [און] זיי האבן דאך 'געזאגט' [כולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה, ועל זה] פרעגט מען מי 'יגיד' זאת?, [והלא] זיי האבן דאך 'געזאגט' [אלא שהקב"ה לא רצה לקבל טענתם, אמנם] זיי האבן דאך 'געזאגט' [אז] זיי האבן געמאכט פאר תורה [ומה אמר להם על זה מי בכס 'יגיד' זאת].

יט

ועב"פ זאת רואין מדברי הגמרא אלו, כי מי שלא פעל ועשה עבור תורה, לא יהיה לו במה לבוא לעתיד לבא

על כל פנים 'דאס' זעט מען זיכער אין די גמרא:

מ'מעג מאכן 'בריקן'. מ'מעג מאכן 'גאסן'. מ'מעג מאכן 'מלחמות'.

[אבער] אז מ'האט נישט געטוהן פאר "תורה", האט מען נישט מיט וואס צו קומען [לפני הבית דין שלמעלה לעתיד לבא].

על כל פנים דאס זעט מען זיכער אין די גמרא, [שישאלן] מי בכס 'יגיד' זאת", אז ס'איז נישטא [להגיד מה שפעל ועשה עבור תורה] האט מען נישט וואס 'אויפציווייזן'.

כ

דאס איז אבער נאכנישט גענוג [שעשו] 'גס' עבור תורה, בצירוף תערוכת דברים אחרים].

כא

קושיא ח

להבין מה היה סברתם במה שאמרו שעשו עבור תורה, והלא א"א שיאמרו שקר לפני הבית של מעלה, ובודאי יש דברים בנו [שהרין] לכאורה אז זיי האבן געזאגט פאר'ן בורא כל עולמים, זיי וועלן טענה'ן [כולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה], מ'ווייסט דאך מ'קען דאך נישט זאגן קיין חכמה'ס דארט [בבית דין שלמעלה]. מ'קען דאך נישט זאגן אן אפענע ליגנט וואס מ'וועט זיי כאפן.

אפילו פאר א בית דין [בעולם הזה] איז אויך לא קציף אינש [כולי האי], מ'איז נישט מעיז [פנים לומר שקר] ווען מ'איז מפיר בשקרו¹⁰, [ואיך יתכן אז] פאר'ן בית דין של מעלה וועלן זיי זאגן "מ'האב מיר געמיינט תורה" [בשעה שבאמת לא עשו עבור תורה. אלא על כרחך] מוז דאך עפעס זיין דערינען [דברים בנו, שבאמת יצא מהם קצת סיוע לתורה].

עפעס מוז דאך זיין, [ועל כרחך] ס'איז נישט [המדובר פון] אזעלעכע [אומות] וואס זיי האבן מפיר תורה געווען, [ווייל] מסתמא האט דאך עס עפעס פלאץ געהאט [=שיש מקום לסברתם], ס'האט [עפעס] גענוצט פאר תורה¹⁰, ס'מוז דאך עפעס זיין [אז] אויף 'עפעס' האט עס גענוצט.

ס'שטייט נישט [בתשובת הקב"ה אליהם] אז ס'האט נישט 'גענוצט' [לתורה], ס'שטייט נאר "עטץ האט נישט 'געמיינט' דאס" [כי לצורך עצמכם עשיתם], מוז דאך זיין [שהמדובר פון] אזעלעכע ביי די אומות וואס זיי האבן יא צוגעהאלפן, וואס ס'האט יא עפעס

¹⁰ כמבואר בגמרא (ר"ה כב. ובכוות' לו). כל מילתא דעבידא לאגלווי לא משקרי בה אינשי. ועוד איתא בגמרא (כתובות יח.) חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו. וכתבו בתוספות שם בשם הדריב"א פירש דאין אדם מעיז היכא שחבירו מכיר בשקרו.

¹⁰ וכגון מה שכפירוש רש"י, שמוצאין להשתכר בשוק ומוצאין מזונותיהן.

'גענוצט' [לתורה], איז דאך נישט קיין ספק, מוז דאך עפעס יא זיין. [ואם כן ראוי להבין הכוונה בתשובת הקב"ה להם, כלום יש בכם מי שיגיד "זאת"].

כב

התחלת ביאור קושיא ז-ח

רצון הקב"ה הוא במקומות כאלו שמרביצין "תורה" בלבד בלא תערובת שאר ענינים, אבל האומות אף אותן שיש מהם קצת סיוע לתורה, אבל כוונתם לתורה כזה שמעורב עם דברים אחרים זעט אבער אויס, דעס וואָס מ'מאַכט נישט ס'זאָל טאַקע נאָר זיין "בלויז" תורה, אַז ס'איז שוין געמישט מיט 'נאָך עפעס', אַז מ'מיינט שוין נאָך עפעס, נישט בלויז "תורה", זאָגט מען: 'אין הכי נמי', ער גיט מיר צו פאַרשטיין "מ'מוז דאָך מאַכן" [גם תורה], נאָר וואָס דען, דאָס איז אַ 'געמישטע' זאך, עפעס אַזוי ווי אַ 'פּוֹסֵחַ עַל שְׁתֵּי הַסְּעִיפִים' דיגע זאך", "אבער מיינען מיינ איך נאָר תורה". אַזוי ווי מ'זאָגט שוין [כהיום, בין אותן ההולכים בדרכי אומות ומתחברים אליהם].

כג

ביאור קושיא ח

סברת האומות היתה שסוף סוף עשו עבור תורה

[ולכן מתחלה] וועלן זיי ענטפערן, "מ'האָב מיר געטוהן שיעסקו ישראל בתורה". [שהרין] עפעס מוז דאָך זיין, עפעס האָט דאָך געמוזט ליגן אין דעם אויכעט אַ דרך התורה, אַז זיי האָבן אַזוי גע'טענה'ט.

כד

ביאור קושיא ז

אבל תשובת הקב"ה הוא מי יכול להגיד "זאת" התורה בלבד, בלא תערובת דברים אחרים

דער בורא כל עולמים זאָגט אַבער דערנאָך, דו האָסט געמיינט 'דאָס' [ענין פלוני], דו האָסט עפעס געמיינט 'עפעס אַנדערש' אויכעט! האָסט נאָר אויסגענוצט [התורה לומר שלזה כוונתך].

איך וויל מי בכֶּם יגיד "זאת", ווער קען זאָגן [בלויז] "תורה"! "דאָס" איז עס [ולא זולת], דאָס איז עס, 'איינפאָך' תורה, אָן אַ שום 'געמישעכטס', אָן אַ שום 'תערובות', אָן אַ שום 'אַנדערע כוונות', אָן גאָרנישט, דעס וויל איך זען!" זאָגט דער בורא כל עולמים: מי בכֶּם יגיד את "זאת", מ'זאָל מיר ווייזן ס'איז "תורה" [בלבד], נישט עפעס אַנדערש, נישט מיט קיין 'קונצן' נישט מיט קיין 'פירושים' [שיאמרו] איך האָב געמיינט 'דאָס', איך מיינ 'לשם שמים', איך מיינ 'אהיה', איך מיינ 'דעס', אַז 'דעס' ציצוטון, און 'אזוי' ציצוטוהן, אַזוי ווי דער דרך איז שוין [כהיום לומר אמתלאות שונות להקים חינוך של תערובת ענינים ופשרות].

[ולזה אומר הקב"ה] ברויך איך נישט די אַלע 'גִּשְׁרִים' מיט די 'שְׂוָקִים', איך וויל זען בלויז "תורה"! דאָס איז עס! דאָס האַלט אויס, און דעס איז עס! עפעס אַנדערש איז נישטאָ גאָרנישט, אַלדינגס ווערט בטל ומבוטל.

^י על פי הפסוק (מלכים א' יח, כא) וַיִּגַּשׁ אֵלָיוּ אֵל כָּל הָעָם וַיֹּאמְרוּ עָד מָתַי אַתֶּם פֹּסְחִים עַל שְׁתֵּי הַסְּעִיפִים, אִם ה' הָאֱלֹקִים לָכֵן אֶחָדֵינוּ וְגו'. וּפֶרֶשׁ"י שְׁתֵּי הַסְּעִיפִים. שתי המחשבות וכו'.

^י ולכן נקרא התורה בשם "זאת", דואת מיעוטא הוא, שצריך להיות זאת התורה בלבד, בלא כוונה אחרת.

כה

הקדמה לביאור קושיא ב

כשאין מערבים קודש וחול, מתקיימים בדרך התורה, ומעצמם שומרים דרך ה'
היוצא לנו [מזה], איבערדעם שטייט ביי אברהם אבינו, אָשֶׁר יִצְוֶה אֶת בְּנָיו וְגו'
"וְשִׁמְרוּ" [שהוא רצה דוקא בחינוך כזה שהוא תורה בלבד בלא תערוכות ענינים אחרים, ובאופן כזה
הדורות מאליהם ירצו לשמור דרך ה'].

(הביאור להלן אות כט)

כו

אם אין מתרחקין מן הגוים ודרכיהם אין החינוך מתקיים בדרך התורה כראוי

לעולם איז אַזוי, אַז ס'גייט [החינוך] אין אַזאַ דרך [וואָס] מען 'זעט אַזוי אויס' ווי
דער גוי, מ'קען זיך אויסמישן מיט'ן גוי, מ'קאָן צוזאַמען גיין אין "מאַווי" מיט'ן
גויט, איך וויל נישט אויסרעכענען ווייטער.

אַלדינגס קען מען טאָן [כדרך האומות], נאָר וואָס דען [שגם מזהירים בצדו] "מ'דאַרף
אַכטונג געבן", מ'זאָגט אים אָן "מ'זאָל זיך פירן מיט'ן דרך התורה".

זעט מען דאָך [שוין כאן באמערקען] ווי דאָס 'האַלט אויס' [איך שאין לחינוך כזה קיום,
שישארן הדורות בדרך התורה]. און אפילו ס'בלייבט עפעס 'אייניגע פראָצענט', אָבער
בעוונגנו הרבים 'דאָס רוב' פֿאַלט דאָך אַוועק. [און] אפילו דעס וואָס ס'בלייבט, איז
אויך 'איינגעשטעלט' [בסכנה, ובפרט] אויף 'שפעטער' נאָך מער.

כז

אותם שאסור ללמוד מדרכיהם, אסור גם להיות נראין כמותם, כדי שלא יתערבו עמהם

אַזוי ווי כ'האָב פאַריגע מאָל^{כא} נאָכגעזאָגט דעם רמב"ם^{כב}. ווי דער רמב"ם זאָגט
(הל' ע"ז יא, א), וואָס איז דער טעם פֿון (אחרי יח, א) ובחֲקֵיתֶהֶם לֹא תִלְכוּ, זאָגט ער, פֿון

^ט הוא אחד מן הפירצות שהיה נפרץ באמריקא בימים ההם בשנים הראשונים כשבא רבינו לאמריקע, ובפרט
אצל הנשים, עד שזכה רבינו לעקור גם פירצה זו מתלמידיו וחסידיו ושאר בני ישראל החרדים. ועיין בס"ג יתור
תשט"ז (דברות קודש לשוכבים ח"ב עמוד קסח-קסט), מה שהרעיש שם רבינו בקול חוצב אודות פירצות הדור ועל מה
שמוציחין מדרכי הראשונים, ובתוך הדברים הזכיר שם גם פירצה זו.

^ז וזה לשון רבינו במסיבה להחזקת הישיבה מוצ"ש וישב תשט"ו (במקוצר): נאָך דעם גרויסן חורבן, מ'איז
אַנגעקומען אַהער, איך האָב א קוק געגעבן וויאַזוי ס'זעט אויס, איך דאַרף דאָך נישט אויסצורעכענען וויאַזוי
אַמעריקע האָט אויסגעזען און וויאַזוי ס'זעט אויס, מימות עולם איז דאָך נאָך אַזוינס נישט געווען וואָס
מ'טרעפט דאָ ביי די אַמעריקאַנער.

וויאַזוי האָט זיך אָנגעהויבן נעבעך די גרויסע ירידה, די אַלע האָבן געהאַט טאַטעס און זיידעס יראים
ושלמים, אַמאָל זענען דאָך געוועזן אַלע אידן גוט און שיין, וויאַזוי האָט זיך דאָס געריקט? !.

נאָר ווען דאָס דור האָט אַביסעלע נאָכגעלאָזט, איז מען ווייטער געגאַנגען, און דאָ האָלט מען דאָך
ווייטער ביי א פֿשר, וויפיל די גרויסע פראָצענט נעבעך ס'פֿאַלט אַוועק, פֿאַרוואָס וויל ס'איז דאָך ווייטער דאָס
זעלבע, ווייטער ווִיתַעֲרְבוּ בָגוֹים וְלִמְדוּ מִעֲשֵׂיהֶם (תהלים קו, לה). [משא"כ] אַז מ'לאָזט נישט נאָך, און מ'האַלט זיך
פעסט, מ'קען זיך נישט אויסמישן מיט'ן גוי, און נישט מיט'ן דרך פונעם גוי.

^{כא} במסיבה הנזכרת מוצ"ש וישב תשט"ו, וזה לשון רבינו (במקוצר): דער רמב"ם זאָגט (הל' ע"ז יא, א) [על הלאו של]
ובחֲקֵיתֶהֶם [לא תלכו] (וירא יח, א) פֿאַרוואָס טאָר מען נישט גיין אָנגעטון [כמו הגוים], וואָס שפּילט דען דאָס אַ
רֶאָלע?, זאָגט דער רמב"ם פֿון דעם וואָס מ'טאָר זיך נישט לערנען, טאָר מען נישט גיין אַזוי ווי יענער, און
אויסזען אַזוי ווי יענער, וואָרן [אם יראו כמותם] וועט מען זיך שוין ממילא לערנען, דאָס קומט נאָך.

^{כב} ברמב"ם (הלכות עבודה זרה יא, א) אין הולכין בחקות העובדי כוכבים, ולא מדמין להן, לא במלבוש ולא בפֿשַׁעַר
וכיוצא בהן, שנאמר (ויקרא כ, כג) וְלֹא תִלְכוּ בַחֲקֵת הַגּוֹיִם, ונאמר (ויקרא יח, א) ובחֲקֵיתֶהֶם לֹא תִלְכוּ, ונאמר (דברים
יב, ל) הַשֹּׁמֵר לִפְנֵי תִגְזֹף אַחֲרֵיהֶם, הכל בענין אחד הוא מזהיר שלא יִדְמָה להן, אלא יהיה הישראל מובדל מהן
וידוע במלבושו ובשאר מעשיו כמו שהוא מובדל מהן במדעו ובדעותיו, וכן הוא אומר וְאֶבְדֵּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים
(ויקרא כ, כו), [וכעין זה כתב בספר החינוך (מצוה רס)].

'דעם' [מענטש] וואָס מ'טאָר זיך נישט לערנען [פון אים], טאָר מען נישט אַזוי 'אויסזען' ניטאַמאָל [ווי אים]. וואָרן ווען נישט, מישט מען זיך אויס מיט אים [לבסוף].

כח

מ'ברויך גיין אַזא דרך אַז מ'זאָל נישט 'קאָנען' [זיך אויסמישן].
ס'ברויך צו זיין אַזא יסוד, אַ 'חנינוך', מ'זאָל נישט 'קאָנען' טון עפעס אַנדערש.
מ'זאָל נאָר קאָנען גיין אין דרך ה', מ'זאָל זיך נישט קאָנען אַמאָל פאַרמישן מיט זיי.

כט

ביאור קושיא ב

וְשִׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה', כי יסוד החינוך של אברהם אבינו היה
באופן שירצו בניו לילך בדרך ה' גם מעצמם, ע"י שיתחנכו בתורה בלבד

איבערדעם זאָגט דער פסוק [וְשִׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה'], ער [אברהם אבינו] וועט זיי נישט [דארפן] לערנען זיי זאָלן גיין אין דרך ה', ער וועט זיי פירן אין אַזא דרך אַז זיי וועלן 'נאָר' טון 'דעם'.

ער דאַרף זיי שוין נישט 'אַנזאָגן' זיי זאָלן גיין אין דרך ה', אברהם אבינו האָט אַזוי געהאַט מדריך געוועזן דאָס דור, אַז זיי טוען 'אַליין' אַזוי.
די הדרכה ברויך צו זיין, דער יסוד ברויך צו זיין, יענער זאָל 'אַליין' אָפּהיטן דעם דרך ה'.

[וזה שאמר הפסוק] לִמְעַן אֲשֶׁר יִצְוָה אֶת בְּנָיו וְאֵת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו, אַז ס'זאָל זיין [וְשִׁמְרוּ] [מעצמם דֶּרֶךְ ה']. זיי זאָלן 'אַליין' אַזוי וועלן, זיי זאָלן 'אַזוי זיין' [בעצמם], ס'זאָל זיין אַזוי דער 'מהות', אַזוי דער 'יסוד', אַזוי דאָס 'געשטעל', אַז ער קען גאָרנישט [אַנדערש].

ער 'קען זיך נישט' אויסמישן מיט 'יענעם'.

ער 'קאָן זיך נישט' חבֿרן מיט יענעם.

ל

"אַזוי" האָט די תורה הקדושה געהייסן! [להעמיד את החינוך באופן כזה].
דעם וואָס מ'זאָגט היינט אַז ס'איז אַ "חילול השם"!

לא

מצב היהדות באַמעריקע

וְעָמִי הָמִיד כְּבֹדוֹ: שהחליפו "כבוד שמים" עם "חילול השם"

אַזוי זאָגט מען דאָך היינט, אַז ס'איז אַ חילול השם^{כב} אַז מ'זעט אַזוי אויס צווישן גוים [בתואר ולבוש יהודי כאבותינו ורבותינו]^{כד}.

^{כב} כי אנשי אמעריקע אמרו כן בימים ההם על תלמידי וחסידיו רבינו, שהלכו עם הזקן ופיאות, ובשבת הלכו ברחוב עם השטריימל, וכן היו זהירים בשאר עניני היהדות בריש גלי, שהם עושים בזה "חילול השם".

^{כד} וזה לשון רבינו במסביבה הנזכרת (במקוצר): דער אַמעריקאַנער עולם, רובא דרובא פון די אידישע מענטשן פאָסן דאָס נישט אויף, זיי פאָסן נישט אויף די מעלה אַז דאָס ברויך אַזוי צו זיין, אַז אידן ס'זאָל זיין הִרָאָה אַתי אַלקים גַם אַת זֶרַעך, אַז מ'זאָל אָנזען יִשְׂרָאֵל סְבֵא בִּי די קליינע קינדער [שילכו בפיאות ובציצית בגליון]. דאָס פאַרשטייט ער נישט ווי ווייט די רעטונג פון דעם איד, און אַז ער ברויך עס אויך האָבן, ער זאָל נאָך בלייבן אַ שטיקל איד, ס'איז דאָ אַבער זייער ווייניג וואָס זיי פאַרשטייען, זיי קוקן דאָס נאָך אַן פאַר אַ חסרון. - איך וויל מיך נישט אויסדרוקן, און ס'איז ניטאַמאָל שוין נאָכצוזאָגן, ס'איז דאָ אַזאָלעכע וואָס זיי זאָגן גאָר ס'איז אַ "חילול השם", איך דאַרף דאָך דאָס נישט צו זאָגן, אַזוי ווי מ'זאָגט אויף יעדן דבר טוב זאָגט מען ס'איז אַ חילול ה' און אויף יעדן הירוס הדת ס'איז אַ קידוש השם, דעם כבוד פון השי"ת האָט מען אינגאנצן איבערגעוועקסלט מהיפוך להיפוך.

[אבל באמת] "דעס" האָט אונז די "תורה הקדושה" געהייסן [להתנהג ככה]!
איז אַ ראיה ברורה אַז ס'איז [אדרבה] אַ "כבוד שמים". ס'איז אַ כבוד שמים.

לב

איך זאָג דאָס אייביג, אַקעגן אַסאך זאכן.

[דענין זה רמז בהכתוב] וְעַמִּי הַמִּיר "כְּבוֹדוֹ" (ירמ' ב, יא), ס'שטייט נישט המיר 'אותי',
מ'האָט פאַרטוישט השי"ת, נאָר דעם "כבוד שמים" האָט מען פאַרטוישט.

דעם וואָס ס'איז [באמת] אַ "כבוד שמים", זאָגט מען ס'איז אַ "חילול השם". און
וואָס ס'איז [באמת] אַ "חילול השם", זאָגט מען ס'איז אַ "כבוד שמים".

וְעַמִּי הַמִּיר "כְּבוֹדוֹ", זיי האָבן פאַרטוישט נאָר דעם "כבוד" פון השם יתברך, זיי
האָבן פונעם כבוד השם יתברך געמאַכט אַ חילול ה', און פון חילול ה' מאַכט מען אַ
כבוד שמים, [ווי האָבן] פאַרטוישט דעם אייבירשטעניס 'כבוד', איבערדעם זאָגט מען
וְעַמִּי הַמִּיר "כְּבוֹדוֹ".

לג

תוכן הדרוש לענינינו

חיוב נתינת צדקה עבור כיום המוסדות

תוכן דערפון, דאָרף מען האָבן גרויס התחזקות [להקים מוסדות החינוך כאלן].
דער אמת איז דאָך, אין די פאָר יאָר [מאז שנתיסדו המוסדות שלנו בשנת תשי"א], מ'איז
אין אַזאַ שווערע מקום, אין 'דער' מדינה [אַמעריקע], ווי מ'האָב מיר אָנגעהויבן [במתי
מעט], געלויבט השי"ת [שעזרנו עד כה]. דאָס האָט זיך אָבער אויכעט געמאַכט מיט
גרויסע שוועריקייטן [מחמת גודל ההוצאות]^{כב}.

לד

דאָס איז אַ גרויסער יסוד [מוסדות החינוך כאלן].

דאָכט זיך מיר, אַז מ'וויל זען דעם אמת קאָן מען זען דעם אמת [יעדער, שהמציאות
הוא כן].

אַז מ'וויל - דאָרף מען [נאָר] האָבן סייעתא דשמיא - ס'זאָל זיך דערהאַלטן
אידישקייט, מוז מען אָנכאַפן דעם דרך!^{כז} [לחנך הבנים על דרכי התורה בלבד, כמו שביארנו
בהדרוש].

^{כב} וזה לשון רבינו במסיבה הנזכרת (במקוצר): דער בורא כל עולמים העלפט, איך זאָל מיך אויסדרוקן, איך וויל
נאָר נישט מיך אויסדרוקן, לעולם קאָן מען זאָגן "ס'איז נסים", נאָר איך וויל גאָרנישט זאָגן ווייל אסור ליהנות
ממעשה נסים (שבת לב), מוז איך זאָגן דער בורא כל עולמים איז עס עפעס מלביש אין דער טבע, נאָכטערעגליך
זעט מען דאָס האָט עפעס געהאַט אַן הלבשה אין דער טבע, אָבער פאַראויס מ'קוקט דאָס אָן האָמיר דאָ נישט
פאַרשטאַנען, וויאָזוי דאָס קאָן זיין אז פון אידעלעך וואָס זענען אריינגעקומען פון די פרעמד, אַרעם, בעירות
ובחוסר פון די לאַגעס, און מ'קומט אַהער און מ'פלאַגט זיך, מ'באַקומט אַ שטיקל אַרבעט מ'זאָל אויסלעבן,
אָזוי ווי מ'פלאַגט זיך, מ'זאָל קאָנען אויפהאַלטן אַזאַ גרעסער ענין, איך זאָג אַליין ווען איך אַליין העט פריער
געקלערט ס'וועט אָזוי אריינקומען אין גרויסן העט איך מיך נישט געווען געטרויעט אריינצולאָזן דערין, איך
האָב דאָס שוין געזאָגט אַמאָל פאַריאָר, ס'איז געווען אַ סייעתא דשמיא דער אייבירשטער האָט מיר געהאַלפן
אַז כ'האָב מיך נישט גערעכט אַז ס'זאָל אָזוי אריינקומען, ווען נישט העט איך מיך נישט געווען געטרויעט, נאָר
דער בורא כל עולמים האָט געהאַלפן ס'גייט מיט נסים.

^{כז} וזה לשון רבינו במסיבה הנזכרת (במקוצר): נאָך דעם גרויסן חורבן, מ'איז אָנגעקומען אַהער, הערשט פאר
פינף יאָר האָמיר אָנגעהויבן די ישיבה, איך האָב אַ קוק געגעבן וויאָזוי ס'זעט אויס. נו איך האָב געזען, דאָס
ביסל, אונזערע אידן, אונזערע קינדער וואָס זענען אַרויסגעקומען, חלילה מ'זאָל זיי איבערלאָזן אויף דעם וועג
KolSatmar.com

איך זאג נישט, ווער ס'קען נישט [היינו הישיבות עבור ילדי אַמעריקע, שאי אפשר להם לפעול בדרך שלנו, דאָס איז אויך גוט, האָט מען נישט געקאָנט אויף אַנדערן דרך טאָן].¹²

על כל פנים, אַזוי ווי ר' מרדכי¹³ האָט פריער געזאָגט, די 'השפעה' [מחינוך שלנו] איז אויף 'זיי' [אויך] - דאָס בין איך אויך איבערצייגט - דאָס גייט איבעראַל [א' השפעה מזה. דכשיש חבורה גדולה מן 'הונדערט פראָצענט אידישקייט' כמוסדות שלנו, זה משפיע אויף יעדן].¹⁴

אַבער אויף אַלנפאָלס [=בכל אופן], ברויך מען דאָס 'אויפהאַלטן', דאָס מַחזק זיין, [מוסדות החינוך כאלו].

מ'זעט ברוך השם - כן ירבו - [איך שנתרבה מספר התלמידים] פון יעדן יאָר. כמעט קוים [א' צייט צוריק, בשנת תשט"ו] איז געווען ביי אונז [בויליאַמסבורג] האָב מיר געהאַט ניין הונדערט [קינדער], היינט ברוך השם איז שוין באַלד טאָפּלט, ווילאנג איז דאָס? אין די צוויי יאָר! ס'קומט צו [תלמידים] יעדעס יאָר.

און 'בכמות' איז דאָך ממילא איז דאָך דעס די שווערסטע לאָסט [שמתרבים ההוצאות מחמת ריבוי התלמידים שנעשה מוסד גדול כזה], און 'באיכות' [הוא גם כן די שווערסטע לאָסט, לנהל המוסדות בדרגא גבוה של חינוך לתורה בלבד, שמחמת זה אין לנו תומכים מבחוץ].

אַזוי ווי מ'זעט בעווייניג הרבים [גודל ההתנגדות שיש לזה], אָדער סתם דער מהות פון 'די' מדינה [אַמעריקע] איז נאָך 'זייער ווייט' דערפון. אדרבה ס'איז גאָר פאַרקערט, כ'מיינ איך דאָרף נישט אויסצורעכענען, נישט נאָר מ'גיט נישט קיין התחזקות, מ'איז נאָך מיט 'קעגנערשאַפט'.

מ'זאָל פון זיי דארפן רעטן אייניגע פראָצענט דאָס איז א' ביטערע ירידה, דאָס איז א' זאך וואָס מ'טאָר נישט צולאָזן, דאָס איז דאָס אַרגסטע.

וואָרן ס'איז יודע ביי א' שריפה אַז מ'שלעפט אַרויס פון די שריפה א' בענקל וואָס ס'איז אָנגעכאַפט, פאַרברענט אין 'דעם' עק אין 'ינעם' עק, מ'האָט עפעס אַרויס געראַטעוועט מ'האָט זיך אַראָפּצוועגן [זה קצת הצלה, אבל] די גרעסטע הצלה איז, אַז מ'נעמט דעם וואָס ס'איז דערנעבן און מ'שטעלט עס אַרום, דאָס פייער זאָל אַהין נישט צוקומען, האָט מען גערעטעט א' געזונט הויז א' גאַנץ געזונט הויז, דאָס איז א' רעטונג, אַז מ'פאַרקוקט דאָס און דעס פייער כאַפט זיך אַריין איך זאָל דאָרט ווייס איך דארפן אַרויסשלעפּן, איך זאָל דארפן טאָן א' גרויסע זאך אַרויסשלעפּן פון דאָרט "א פאַרברענט בענקל", פאַלט מען אַריין, דאָס איז אַן עון פּלילי.

¹² וזה לשון רבינו במסיבה הנזכרת (במקוצר): אמת הדבר די אלע ישיבות האָבן נישט געקענט אַרבעטן אַז מ'זאָל נעמען [ילדים יראים] אַזוי ווי ס'איז געווען אין דער אַלטער היים, אַזוי ווי ביי אונזערע טאַטעס און ביי אונזערע זיידעס, וואָרן מ'האָט דאָך נישט געקאָנט באַקומען קיין אַמעריקאַנער קינדער זאָלן זיך אויפאַמאָל איבערדרייען, מוז מען דאָך אַרבעטן אויף דעם דרך אַז מ'סימפּאַטירט מיט אַמעריקע און מ'זעט אַזוי אויס, אַז דאָס קינד זאָל וועלן אַריינקומען. דאָס איז אויך גוט, האָט מען נישט געקאָנט אויף קיין אַנדערן דרך טאָן, און מ'האָט גערעטעט אַביסל, אייניגע פראָצענט, און דער פראָצענט ווייס איך דארפן נישט וויאָזוי ער האַלט, וואָרן וויאָזוי האָט זיך אָנגעהויבן נעבעך די גרויסע ירידה, זיין זיידע האָט דאָך אַמאָל געהאַלטן שנער ווי ער איז, נאָר ווען דעם דור האָט אַביסעלע נאָכגעלאָזט איז מען ווייטער געגאַנגען, און דאָ האַלט מען דאָך ווייטער ביי א' פֿשר, פאַרוואָס ווייל ס'איז דאָך ווייטער ווילערבן בגוים ווילמדו מעשיהם (תהלים קו, לה).

¹³ הר"ר מרדכי פריעדמאַן, בן הר"ר אברהם יצחק ז"ל, שהיה יושב ראש' בהמסיבה.
¹⁴ וזה לשון רבינו במסיבה הנזכרת (במקוצר): מ'זאָל קוקן דעם אמת וועט מען זען, אַז דער דרך איז ס'זאָל זיך דערהאַלטן אפילו ביי 'זיי' ס'זאָל א' קיום האָבן, איז אויכעט אַז ס'איז דאָ. אַזוי ווי ביי אונז איז געווען [באונגאַרן], דער גאַנץ מאָדערענער איז אויך נישט אַזוי ווייט אַוועק, פאַרוואָס, ווייל ס'איז געווען א' גרויסע גרופע א' גרויסע כיתה וואָס ס'איז געווען הונדערט פראָצענט אידישקייט דאָס איז משפיע אויף יעדן, און דאָ [באַמעריקע] בעווייניג הרבים האָט זיך עס געריקט רחמנא לילצן וואָס ס'לאָזט זיך נישט זאָגן, עד קצהו.

על כל פנים ווער ס'איז נאך, ער האָט נאך אַביסל 'געפיל', ער 'פאַרשטייט' נאָך דאָס ענין, אדרבה ברויך מען עס נאָך מער, ברויך מען נאָך מער מחזק זיין. ממילא ברויך מען זיך נאָך שטאַרקער מחזק זיין [באיכות], און נאָך מער [בכמות]. מ'זאָל וויסן אַז מען 'ברויך' דאָס, דאָס מוזט עטס 'אויפהאַלטן' [גם בשכונה זו, מלבד המוסדות שבוויליאמסבורג].

דער אייבירשטער וועט העלפן מ'וועט נישט דורכפאלן.

נאָר מ'דאַרף האָבן גרויס התחזקות.

מ'דאַרף 'אַליין געבן' וויפיל מ'איז בכה, און ווער ס'איז נאָך עפעס [בכוחו לסייע בגופו] דאַרף צוהעלפן דערצו [שיתנו גם אחרים. ועל דרך זה נוכל להתקיים].

לה

ביאור קושיא ג

בן נח אינו מַצְוָה ליתן צדקה ליהודים, שהרי יהודי אסור אפילו ליקח ממנו

נאָר אַקעגן "צדקה" וואָס כ'האַב געזאָגט פריער [שהקשיתי להלא צדקה נוהג גם בבני נח, ואם כן מהו הרבותא באברהם שנאמר עליו לעשות "צדקה" ומשפט].
[יש לומר, כי] א בן נח איז [טאַקע] מַצְוָה אויף "מצות צדקה", אָבער [נאָר] צווישן 'גוים'.

פאַר אַ 'איד' ער זאָל געבן, ווייס איך נישט [אם בן נח מַצְוָה על זה], לכאורה איז פשוט שווער צו זאָגן [אז] ער איז מַצְוָה, וואָרן ער [היהודי] טאָר דאָך נישטאָמאָל 'נעמען' [צדקה מן הגוי]?

הגם [עס] קאָן זיין, ער [היהודי] איז נאָר מַצְוָה נישט צו 'נעמען', אָבער ער [הגוי, מותר ליתן]. על כל פנים קען איך דאָך שוין נישט זאָגן אַז ס'איז אַ "ציווי" [להגוי ליתן לישראל]. למשל [מ'קען זאָגן אז] ער [הגוי] "מעג" געבן, אָבער אַ "ציווי" [קשה לומר במקום אַז ער [היהודי] טאָר נישט נעמען].

לו

ובפרט בצדקה שנותנין עבור החזקת 'התורה' [שהוא עיקר החשיבות במצות צדקה],

זה לא שייך בגוים, כדכתיב בגוים אין תורה

[ויעוד] און ביי אַ איד ברויך מען האָבן מ'זאָל געבן אויף 'תורה', [און] 'אַזאַ' צדקה [לא שייך בבני נח, דהא כתיב] בַּגּוֹיִם אֵין תּוֹרָה^{לא} [איכה ב, ט].

[ואם כן צדקה כזה שהוא עבור תורה, בוודאי לא שייך אצלם כלל, כי ליתן להם עצמם עבור תורה לא שייך, דהא בגוים אין תורה, וליתן לישראל עבור תורה, הלא אסור לישראל לקבל ממנו].

לז

אברהם אבינו יצוה את בניו לעשות "צדקה ומשפט",

והיינו ליתן "צדקה" עבור החזקת "תורה" שנקרא משפט, והוה שבח שלא שייך בבני נח רק בורע אברהם

[וזה שנאמר על אברהם לַמֶּעַן אֲשֶׁר יֵצֵא וְגו' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט], ער האָט געהייסן געבן פאַר "צְדָקָה וּמִשְׁפָּט" [צדקה שהוא ביחד עם משפט], מִשְׁפָּט איז דאָך פשט 'תורה'

^ל וכמו שפסק בשו"ע (יור"ד נה, א) אסור לישראל ליטול צדקה מן העובדי כוכבים בפרהסיא וכו'. ובמסכת בבא בתרא (דף י:) דרשו מכמה פסוקים שהצדקה חטא הוא לאומות העולם.

^{לא} וכדאיתא במדרש (איכה רבה ב, יג): אם יאמר לך אדם יש 'חכמה' בגוים תאמן וכו', יש תורה בגוים אל תאמן, דכתיב מַלְכָּה וְשָׂרֶיהָ בַּגּוֹיִם אֵין תּוֹרָה.

(כדעיל אות ט בשם הרד"ק והמפרשים), ער וועט אַנזאָגן זיי זאָלן געבן 'צדקה' אויף "תורה".
[נציווייז קודם לא שייך בבני נח רק בזרע אברהם, ומיושב קושיא ג, כי הכתוב משבחו בדבר שאכן לא שייך
בבני נח, והוא מעיקרי החזקת התורה].

לח

ביאור הגמרא: הִזְהָרוּ בְּבָנֵי עֲנִיִּים שְׁמֵהֶם תִּצָּא תוֹרָה

יש להבין הלשון "שמהם תצא תורה", דהלא גם בעשירים יש שיוצא מהם תורה

איך האָב שוין לאַנג אַמאָל געזאָגט, נאָך אין פּעסט^ל. [לפרש הגמרא] הִזְהָרוּ "בבני
עניים שמהם תצא תורה".

ס'שטייט (גדרים פא). הִזְהָרוּ בְּבָנֵי עֲנִיִּים שְׁמֵהֶם תִּצָּא תוֹרָה. [ובפשטות] זעט עפעס
אויס [מלשון "שמהם" תצא תורה, אַז] נאָר פון 'עניים' גייט אַרויס תורה, [און] אַן עושר קען
גאָרנישט מגדל זיין קינדער לתורה?

[והלא מציונו כמה גדולי ארץ שהיו עשירים]:

אברהם אבינו אַליין איז געווען אַ גרויסער עושר, [כדכתיב (בראשית יג, ב)] וְאַבְרָם
כָּבֵד מְאֹד בְּמִקְנֵה בְּשָׁרָה וּבְזָבֵה.

און ס'איז געווען רבי אלעזר בן עזריה [היה עשיר גדול]^ל. און רבינו הקדוש^ל.

^ל כפי הנראה היה זה במסיבה עבור חיוזק חבורת "הזהרו" לתמיכת בחורים פלטים ועניים בשעת המלחמה.
ועיין בספר מושיעין של ישראל (חלק ו, פרק נח) דבשנת תש"ב נקלעו הרבה בחורים יתומים ופליטים
במדינת אונגארן לעיר הבירה בודאפעסט, והרבה מהם ירדו כמה מעלות אחרונות, ושכסו עצה איך לסדר את
הבחורים בין בחורים יראי ה' ולהציל מה שניתן להציל, והיו בזה חילוקי דעות, כי כמה תופשי ישיבות חששו
כי אולי יקלקלו את שאר התלמידים. אולם רבינו בדעת קדשו נטה לכתחילה, כי צריכין להשתדל לעשות מה
שביכולתנו, ולקרב את הבחורים האלה ולהכניסם בין יראי ה' להחזירם לדרך הישר, לבל ידח ממנו נידח.
ובפרשת בא שנת תש"ב התקיימה אסיפה רבתי לרבינו אונגארן בעיר בודאפעסט ורבינו השתתף בה. ויען
שהדבר היה כרוך בהוצאות גדולות, נוסדה אז חבורה עבור זה בעיר בודאפעסט בשם "הִזְהָרוּ" על שם מאמרם
ז"ל הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה. ורבינו עמד לימנע לבוא לעזרתם, ובעת שערכו מסיבות לנדיבי עם
בא רבינו לחזקם ונשא דבריו הקדושים. ונעתיק כמה פנינים יקרים.

ופעם אמר רבינו במסיבה כזו לפרש מאמר חז"ל הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה, דבפשטות הכוונה
"שמהם" היינו שמבני עניים תצא תורה, אמנם מציונו גם בחז"ל (שבת כג.) הִרְגִּיל בְּנֵי הַיָּתִיף לֵיהֶם תְּלִמִּידֵי
חֻקִּים, הִזְהִיר בְּמִזְוֶה זֹכֶה לְדִירָה נָאָה וכו'. והכוונה דמי שזָהִיר בהמצוה מקבל שכרו שזוכה וכו', וכמו כן
נוכל לומר גם כן הִזְהָרוּ בְּבָנֵי עֲנִיִּים שְׁמֵהֶם תִּצָּא תוֹרָה, ומי שזָהִיר בזה יהיה שכרו "שְׁמֵהֶם"
תצא תורה, והכוונה על התומך תורה והמחזיק את בני עניים שיוצאי חלציו יהיו בני תורה.

ועיין עוד שם (חלק ז, פרק עה) דגם בשבת פרשת וישב שנת תש"ד שָׁבַת רבינו בעיר בודאפעסט, וביום א'
[מקץ] דרש רבינו בבית הכנסת הגדול דרשה נלהבה לטובת חבורת "הזהרו", וכן תבע מקהל הנאספים שיסייעו
להעסקנים להצלת יהודי פולין. רבינו היה נזהר אז מלדבר בגלוי ולהזכיר את מדינת פולין וכדומה, והזכירו רק
ברמו. ופתח את דבריו הקדושים במאמרם הִזְהָרוּ בְּבָנֵי עֲנִיִּים שְׁמֵהֶם תִּצָּא תוֹרָה, וכוונתו היה על מדינת פולין
שכל כך תורה היה שם וכעת הם בני עניים. ורבינו הרבה לבקש שאין לנו כח אחר רק כח הצדקה, ונעצר לכמה
רגעים ושוב פתח ואמר בקול בוכים: "מורי ורבותי מי יודע מה יעלה בגורלינו, הרי רואים מה שנעשה
סביבותנו, אולי בזכות הצדקה ננצל" [עד כאן מספר הנ"ל].

וכפי הנראה, באחד ממסיבות כאלו שבפעסט, אמר רבינו פירוש שלישי במאמרם הזהרו בבני עניים
"שמהם" תצא תורה, ליהזר ליתן בעיקר לבני עניים כאלו שיכול לצאת מהם תורה, וכמו שמזכיר רבינו בדרשה
זו.

^ל בברכות (כו:) נוקמיה לרבי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, דְּהוּא חָקֵם וְהוּא עָשִׂיר. ובשבת (נד:) אָמַר רַב, תְּרִיסַר אֶלְפֵי עֲגָלֵי
הָהָא מְעַשֵּׂר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מְעֻדְרִיהָ כָּל שְׁתָּא וְשְׁתָּא.

^ל עושרו של רבינו הקדוש (רבי יהודה הנשיא) מוזכר הרבה בדברי חז"ל. וידועים דברי הגמרא (ברכות נו:) המובא
ברש"י (תולדות כה, כג) שני גוים בבבלי. אלו אנטונינוס ורבי, שלא פסקו מעל שולחנם לא צנון ולא חזרת לא
בימות החמה ולא בימות הגשמים.

[ווא"כ קשה] ער זאָגט נאָר הזהירו 'בבני עניים' [ועליהם אמר שמהם תצא תורה, ומשמע דרך מהם]. ס'איז טאָקע דאָ בני עניים [שיוצא מהם תורה], ס'איז שכיח [יותר אצלם] תורה, אָבער איך קען דאָך נישט זאָגן אַז [דוקא בעניים ולא בעשירים].

לט

אמנם הכוונה שהזהירו להגדיל הנותן מעות לעניים, שיהיה ליתן לעניים כאלו שהם הגונים ויוצא מהם תורה נאָר דאָ קאָן זיין ליגט נאָך אַ כוונה, אַ קוועטש [=דיוק]. דאָס מיינט גאָר אַזוי [דהכוונה לומר שצריך לנדב למקום הגון שיוצא משם קיום התורה].

מ

וואָס קאָן מען זאָגן, דאָ אין 'אַמעריקע' גייט אַרויס אַזויפיל געלט [של נדבות], ס'האָט דאָך קיין שאַץ נישט, אין די מיליאָנען. אָבער בעוונותינו הרבים, ממש 'כמעט אַלעס' - ניין און ניינציג פּראָצענט און ניין און ניינציג חלקים (99.99%) - איז פאַר 'די סטרא אחרא'.

נישט נאָר [שאין נותן לעני הגון] ווי ירמי' הנביא'ס קללה^ל [שאמר (יה, כג) וַיִּהְיוּ מְכַשְׁלִים לַפִּנְיָהּ, ופִּירְשׁוּ חִז"ל (ב"ב ט:): שביקש] הכשילם בעניים 'שאינם מהוגנים'. אַז ס'איז פאַר אַן 'עני שאינו הגון', טוט מען נישט קיין 'עבירה'^ל [ליתן לו צדקה, רק שאינו זכות כל כך].

[אָבער] ניין, טאָקע נאָר אויף "שְׁמִדוֹת" גיט מען היינט, 'דאָרט' גייען די געלטער.

און פון 'דעם' [סאָרט געלט] איז דאָ אַן אַ שיעור. [ווי] די גמרא זאָגט אין חגיגה (ה). זוֹזָא לְתִלְיָתָא [פִּירְשׁוּ להפסד ולא יבֹוד] שְׂכִיחִי, - אַזוי ווי מ'זאָגט, אַז ס'איז "פאַר'ן רוּח'ס וועגן". - [אָבער] לְעִלְלִיתָא [לקנות תבואה לעניים] לֹא שְׂכִיחִי.

אויף אַ 'דבר טוב' בעוונותינו הרבים איז נישט שכיח אין אַמעריקע, [איז] נישטאָ קיין געלט.

מא

איבערדעם האָבן חכמינו ז"ל אונז אָנגעזאָגט [זהירו בבני עניים שמהם תצא תורה], ס'איז טאָקע אַ מצוה צו געבן פאַר עניים, פונדעסטוועגן זאָלסטו 'אויפפאַסן' [אז] דו זאָלסט געבן [הנדרבות] פאַר 'אַזעלעכע' עניים וואָס ס'גייט פון זיי אַרויס 'תורה'. זאָלסט נישט מיינען דו ביסט שוין 'געדעקט' [שכבר יצאת ידי חובתך, ווייל] דו האָסט [שוין] "געגעבן" [נדבות במקום אחר], און ממילא וועסטו קענען זאָגן [שעשית בשביל] "תורה" [כסברת האומות העולם] (לעיל אות יז). אַוודאי אַסאַך מאָל איז עס טאָקע גוט. אָבער זאָלסט קוקן צי דו האָסט עס געגעבן [נדבות] אויף "תורה", מי בכס "יגיד", מ'זאָל יגיד זיין "זאת", זאָלסט 'זאָגן' צי האָסט דו געגעבן אויף 'תורה'.

^ל ירמי' הנביא קילל את אנשי ענתות שהיו מבקשין את נפשו, והתפלל וַיִּהְיוּ מְכַשְׁלִים לַפִּנְיָהּ. ובגמרא (נבא כתר) ט: אמר ירמיה לפני הקב"ה, רבונו של עולם, אפילו בשעה שכוּפין את יצרן ומבקשין לעשות צדקה לפניך, הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים, כדי שלא יקבלו עליה שחר.

^ל וולש"ק של רבינו (במסיבה לכולל שומרי החומות, מוצש"ק בחוקותי תשס"ז, לשון קדשו אות ו): אַן אַרימאַן אַז מ'גייט אים, אפילו ער איז נישט קיין הגון, טוט מען אויך אַ מצוה, [והגם] ס'איז נישט אַזאַ מצוה ווי פאַר אַן עני הגון, [מכל מקום מצוה יש בו] ווייל מ'האָט געגעבן פאַר אַן עני, אפילו אינם מהוגנים.

איבערדעם זאגט ער אָן, ביסט נישט יוצא מיט דעם וואָס דו גיסט געלט [סיי וואו], "הִזְהָרוּ בְּבִנְי עֲנִיִּים", אפילו ווען די גיסט שוין פאַר ענייִם, זאָלסטו קוקן, זאָלסטו געבן פאַר 'אַזעלעכע' ענייִם "שְׁמֹחֶם תֵּצֵא תוֹרָה", [שהם ענייִם כאלו] אַז ס'קומט אַרויס תורה, ס'ברענגט איז אַ תכלית ס'זאָל בלייבן אַ 'דרך התורה' פאַר אידן. נישט חלילה פאַרקערט.

מב
ולענינינו:

מי בָּכֶם 'יְגִיד' אַת 'זאת', להבטיח באמרי פיו סכומים הגונים להחזקת מקום שהוא 'תורה' בלבד איבערדעם, אַז דער אייבירשטער העלפט מ'איז "מחנך" אַזאַ פּלאַץ^ל, [וואו] ס'איז נישטאָ עפעס אַנדערש [חוץ תורה], מ'קען נישט [עפעס אַנדערש], ס'איז נישטאָ עפעס אַנדערש, דאָרט איז נישט קיין "האַטעל'ס" און ס'איז נישט קיין "האָל'ס", ס'איז "תורה".

ס'איז נישט קיין "גשרים", נישט קיין "שווקים". אונז זע מיר דאָ אין אַמעריקע, אויף דעם איז דאָך דאָ געלט, ווען ס'איז 'גשרים' מיט 'שווקים' און ס'איז נאָך 'פאַרשידענע זאַכן', אַנדערע כוונות אַז מ'מאַכט, העט געווען גענוג געלט.

ס'איז אָבער מי בָּכֶם יגיד את "זאת", דאָס איז אָבער 'נאָר' אַ מקום תורה. דער אייבירשטער האָט געהאַלפֿן, מ'איז דאָ מחנך [הבית], ס'איז נאָר 'בלויז' אַ "מקום תורה", עפעס אַנדערש איז דאָ נישטאָ.

[ועתה נשאלת השאלה מן הציבור] מי בָּכֶם "יְגִיד" אַת "זאת", ווער זאָגט 'עפעס'?! ווער 'רופט זיך עפעס אָן' אויף דעם?! [בסכומים הגונים להחזקת המקום תורה]. אַזוי פרעגט דאָרטן די גמרא, מי 'יגיד' את "זאת", ווער 'רופט זיך אויף' "דעם" אָן אַזוי ווי ס'קער צו זיין?!

נישט אַזוי פשוט איז עס, אויף 'יענעם' ווען ס'איז דאָ [כוונות אחרות] רופט מען זיך יאָ אָן גענוג. נאָר אַז ס'איז 'נאָר' אַ מקום תורה, מי 'יגיד' את 'זאת', ווער רופט זיך אָן?!

מג

ביאור הגמרא: מכאן שהאשה עיניה צרה באורחים

ולמדו זה ממה שאברהם אמר ליתן קמה, ושרה אמרה סולת [ובענין זיך 'אַנרופן' און 'זאָגן' סכומים לצדקה, אביא ממה שאמרתי בזה בשנה העברה, לפרש בפרשתן:]

איך האָב שוין פאַריאָר געזאָגט ביי דער געלעגנהייט, אויך ביי אַזאַ 'גאַטונג' [=סאָרט] געלעגנהייט [במסיבה להחזקת תורה] וואָס ס'איז געווען פאַריאָר [בשנת תשט"ז]^ל, טאַקע די וואָכעדיגע סדרה [מוצאי שבת פרשת וירא], וועל איך נאָכזאָגן [ממה שאמרתי אז].

^ל שאז במסיבה זו היתה "חנוכת הבית" לבנין שנקנה ברחוב קינגסטאן לצורך אנשי שלומינו שדרו אז בשנים הראשונים בשכונת "קרוינהייטס", והיו בה ארבע קומות, וקנו אותה לצורך ביהמ"ד ומקוה, ובקומות העליונות היו כתות להתלמוד תורה.

^ל בפרשת וירא תשט"ז ביקר רבינו בעיר מאַנטריאַל, ובמוצש"ק וירא התקיימה מסיבה להחזקת המוסדות, ודרש רבינו שם. [אבל לא נרשמו דברי רבינו דאז בספרי דבי רב, ונשאר רק גריגר זה שחזר עליו רבינו בכאן בשנת תשי"ז].

האָב איך געזאָגט בתוך הדברים:

ס'שטייט די גמרא זאָגט^{לט}, [על הפסוק בפרשתן, שאברהם אמר לשרה מְהֵרָה שְׁלֹשׁ סָאִים קָמַח סֵלֶת, כתיב קמח וכתוב סולת, - ופירש"י] 'הוא' אמר קָמַח 'והיא' אמרה סֵלֶת, - מכאן שהאשה עיניה צרה באורחים.

קושיא ט

קושיית המפרשים: אם שרה אמרה סולת דעדיף טפי, אם כן ראייה להיפוך דאין עיניה צרה באורחים פרעגט מען דאָך די קשיא^ט ס'איז פונקט פאַרקערט, 'ער' האָט געזאָגט [בלוין] קמח, און 'זי' האָט געזאָגט 'מער' [סולת דעדיף מקמח], איז דאָך נישט 'עיניה צרה באורחים'.

ויש שגורסין מחמת זה, דשרה אמרה קמח, אבל עיקר הגירסא שאמרה סולת

אסאך זענען טאַקע גורס פאַרקערט דורכדעם [מחמת קושיא זו, אַז] 'ער' האָט געזאָגט סולת, [דגורסין בלשון רש"י 'היא' אמרה קמח 'והוא' סולת, וכן הגירסא בדפוס שלפנינו, ועיין כלי יקר וחתם סופר שמפרשים כן]. אָבער דער אמת איז אַזוי די גירסא, [אַז] רש"י זאָגט 'הוא' אמר קָמַח 'והיא' אמרה סֵלֶת^{מא}.

מד

הקדמה לביאור קושיא ט

האָב איך געזאָגט אַ הערה, ס'איז אַ הערה נכונה. דאָס איז רעכט, הוא אמר קמח והיא אמרה סולת, ווייל ס'איז אשה עיניה צרה באורחים.

מה

המעלות והחסרונות 'בחבטחת' סכומים לצדקה

(עד אחר אות מט)

לעולם שטייט אין די משנה (אבות א, טו) אָמַר מֵעַט וַעֲשֵׂה הֶרְבֵּה.

^{לט} בגמרא (בבא מציעא פז). כתיב קָמַח וכתוב סֵלֶת, אמר רבי יצחק, מכאן שהאשה צרה עיניה באורחים יותר מן האיש. - ופירש"י סולת. עדיף מקמח: מכאן שאשה עיניה צרה באורחים. 'הוא' אמר קָמַח 'והיא' אמרה סֵלֶת: (כן הוא לגירסת הקדמונים בלשון רש"י, וכדלהלן).

^מ כן מובא בכמה ספרים, שכתבו לתוך קושיא זו לפי הגירסא דהיא אמרה סולת. ועיין בפרשתן בבעל שם טוב על התורה (אות ה, בשם חתם שם טוב), ובבאר מים חיים, וכתב סופר, ואור יקרות, ומלא העומר, מאיר נתיבים ח"ב, ובספר בכור שור (בשטוף ספר תבואות שור, ב"מ שם), ובהגהות יד יוסף על עין יעקב (ב"מ שם).

^{מא} עיין בהגדת מעשה נסים (לבעל חוות דעת) בחידושים מאביו ז"ל (שבסוף ההגדה, פרשת וירא) שהביא כי ברש"י ישן הובא 'במקראות' כתיב, הוא אמר קמח והיא סולת. ועיין בספר אמרי נועם (בפרשתן) שכן היה גירסת הקדמונים (ברש"י שבגמרא).

ועיין בפירוש בעלי התוספות (על התורה, בפרשתן): קמח סולת. מכאן ששרה עינה צרה, מדקאמר לה אברהם שְׁלֹשׁ סָאִים קָמַח אמרה לו וכי אעשה לחם שחור כמו שעושין מקמח, אמר לה סֵלֶת עשי כמו פת נקייה. ובדרשה שאמר אז רבינו בעיר מאַנטריאַל ביום שבת קודש וירא תשט"ז (נרפס בספר חידושי תורה תשט"ז) מסביר רבינו טעם לזה שגירסא זו עיקר, וז"ל: בפירש"י (בגירסא שלפנינו) היא אמרה קמח, והוא אמר סולת. ולכאורה אינו משמע על בפשטות, דהרי הפסוק מתחיל במה שאמר אברהם, כמ"ש ויאמר מהרי שלש סאים קמח סולת, ואין סברא שהפסוק יקדים דברי שרה בזה מה שהיא אמרה קמח ואחר כך מה שאמר אברהם סולת, אלא מוכח בפשטות להיפוך (בגירסת הקדמונים) שהוא אמר קמח והיא אמרה סולת, עכ"ל רבינו שם.

וכסברא זו כתוב בספח"ק באר מים חיים וז"ל: שרבים מקשין במה שאמרו חז"ל כתיב קמח וכתוב סולת, אמר ר' יצחק מכאן שאשה עיניה צרה באורחים, ופירש רש"י שם היא אמרה קמח והוא אמר סולת. ולכאורה לפי לשון המקרא לא כתוב כן, כי הוא אמר מהרי שלש סאים קמח, ונראה שהוא אמר קמח, ואם אחר כך נאמר סולת יותר מובן שהיא שינתה לומר סולת, ולא הוא חזר מלדבריו. ונמצא איך אמר ר' יצחק מכאן שאשה עיניה צרה באורחים וכו'.

[און] ס'שטייט אין מדרש פרשת דברים (דב"ר א, יא), דער בורא כל עולמים האָט נישט אויסגעזאָגט פאַר אברהם אבינו אַז ער וועט געבן פאַר אידן מן, כדי ער זאָל [קענען] זיין [דרכן של צדיקים שהוא] אָמַר מַעַט וַעֲשֵׂה הִרְבָּה. אַז ער וועט אים אלעס זאָגן, איז וויאָזוי קאָן זיין עֲשֵׂה הִרְבָּה.

מו

המעלה להבטיח סכום קטן וליתן הרבה, לקיים אמור מעט ועשה הרבה

נו איז דאָך אַ סברא, אַז מען 'רופט זיך אָן' [בסכומים לצדקה והחזקת התורה] מען זאָגט 'מ'וועט עפעס געבן, דאָרף מען לכאורה זיך אָנרופן 'ווייניג', מ'זאָל קאָנען זיין אַ 'צדיק', און מקיים זיין אָמַר מַעַט וַעֲשֵׂה הִרְבָּה. וואָרן אַז מ'וועט זיך אָנרופן לויט וויפיל ער 'קען' געבן, וועט דאָך נישט קענען זיין עֲשֵׂה הִרְבָּה [לעשות יותר ממה שאמר].

מז

אבל מי שטבעו להיות עינו צרה, יש המעלה להבטיח סכום גדול, שבוה מזור עצמו שיתן סכום גדול

אמאָל געפינט מען אָבער פאַרקערט [דיש סברא שיאמר 'הרבה'].

די גמרא זאָגט (נדרים ח). [אמר רב גידל אמר רב] מנין שנשבעין לקיים את המצוה, שנאמר (תהלים קיט, קו) נִשְׁבַּעְתִּי וְאֶקְיָמָהּ לִשְׁמֹר מִשְׁפָּטִי צְדָקָה, [והלא מושבע ועומד מהר סיני הוא, אלא הא קא משמע לן] דשרי ליה לאיניש לְדַרְוּזִי נפשיה^{מב}.

[והרי כי אדרבה טוב] מ'זאָל 'צוזאָגן'. מ'דאָרף גאָר אמאָל אַ נדר טאָן, כדי מ'זאָל זיך ברענגען דערצו [י'שית' הרבה]. כאָטשיג ער קען נישט מקיים זיין אָמַר מַעַט וַעֲשֵׂה הִרְבָּה [נשיבטיח כל מה שיכול ליתן, עם כל זה יאמר הרבה], וואָרן ער ברויך דאָך הערשט 'זאָגן' כדי ער זאָל זיך ברענגען דערצו אַז ער זאָל 'געבן'. און אַז ער וועט טאָקע זאָגן 'ווייניג' וועט ער דאָך [טאָקע] נישט געבן 'מער' [ובלאו הכי לא יקיים ועשה הרבה], ווייל ער דאָרף דאָך 'זאָגן' לִשְׁמֹר מִשְׁפָּטִי צְדָקָה.

מח

ביאור קושיא ח

אברהם ושרה שניהם רצו 'ליתן' סולת, אלא היה חילוק ביניהם בענין 'האמירה'. כי אברהם לא נתיירא שמא לא יתן יותר ממה שאמר, על כן אמר 'קמח' משום אמור מעט ועשה הרבה. אבל שרה בידעה כי מבע הנשים להיות עינים צרה, על כן נתייראה שאם תאמר קמח שמא תתן קמח, על כן אמרה סולת כדי לזרזי נפשה שתתן סולת

[ובזה יתבאר הגמרא בבא קמא]. לעולם האָט עפעס אברהם [דען] נישט געוואָלט געבן קיין סולת? ס'איז קיין שום רעדע נישט. 'אלע' [שניהם] האָבן געוואָלט געבן סולת. [נגאָר] אברהם אבינו ער איז געווען מקור החסד, ער האָט נישט מורא געהאָט אַז ער וועט זאָגן קמח וועט ער פאָרדעם נישט ברענגן קיין סולת. ער האָט געזאָגט [קמח], קודם שמועסט ער [מעט], האָט ער געדאָרפט צו זאָגן קמח פאַר [לקיים] אָמַר 'מַעַט' [וַעֲשֵׂה הִרְבָּה]^{מג}.

^{מב} ומימרת רב גידל אמר רב הובא גם בגמרא חגיגה (י.) ותמורה (ג.). ובחגיגה פירש"י מנין שנשבעין לקיים המצוה, כלומר מצוה שיהא אדם נשבע לקיים מצוה, כדי שימחר ויזדרז לקיימה. ובתמורה ביאר רש"י, דהוא כדי שלא יוכל לחזור בו.

^{מג} ועיין עוד במדרש תנחומא (כאן סימן ד): מכאן שנו חכמים שהצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה, שאמר להן אברהם ואקחה פת לחם וסעדו לבכם, ובאחרונה עשה להן שלשה שוורים ותשעה סאין, שנאמר וימחר אברהם האהלה וגו' מהרי שלש סאים כמשמען, קמח שלשה הרי ר', סלת שלש' ומנין שהיו ג' שוורים דכתיב ויקח בן בקר רך וטוב בן אחד בקר שנים רך ג', וי"א רך וטוב ד'.

[אמנם] שרה אמינו האָט דאָך אָבער געוואוסט, די טבע איז, אשה עיניה צרה באורחים. אַז ס'איז אשה עיניה צרה באורחים, [על כן חֲשָׁשָׁה] אַז זי וועט נאָר 'זאָגן' ווייניג וועט זי טאקע 'געבן' ווייניג. איבערדעם האָט זי געברויכט 'זאָגן' סולת, כדי זי זאָל 'געבן' סולת.

אָבער ביידע האָבן זיי געוואָלט 'געבן' [סולת], נאָר דער גאַנצער חילוק איז נאָר אינעם 'זאָגן', וויאָזוי מ'זאָל זאָגן, וויאָזוי מ'זאָל זיך 'אַנרופן'. פשוט אַז מ'וועט עס 'געבן' איז קיין רעדע נישט, ס'איז נישט קיין חילוק געוועזן [בין אברהם לשרה], זיי האָבן ביידע געוואָלט געבן 'סולת'.

איבערדעם זאָגט ער [בגמרא], הוא "אמר" קמח, ער האָט 'געזאָגט' קמח, ער [הגמרא] זאָגט נישט ער האָט 'געגעבן', ער האָט נאָר 'געזאָגט', [כדי לקיים] אָמר מַעֲט וַעֲשֵׂה הִרְבָּה [וליתן לבסוף סולת]. אָבער היא "אמרה" סולת. [ולכאורה] פאַרוואָס האָט זי אויך נישט געטוהן [לומר קמח כדי לקיים] אָמר מַעֲט וַעֲשֵׂה הִרְבָּה, [לזה אמרו] מכאן שהאשה עיניה צרה באורחים, [ולכן] האָט זי מורא געהאַט, אַז די טבע איז [של נשים כן] האָט זי מורא געהאַט [שמא בשעת הנתינה לא תתן יותר ממה שאמרה, ועל כן מתחלה אמרה מיד 'סולת' כדי לזרזי נפשה].

מט

תוכן הדברים לעניינינו

מי שעינו לא צרה, יתן יותר ממה שאמר, משום ועשה הרבה. ומי שעינו צרה על כל פנים יתן כמה שאמר על כל פנים - האָבן איך דעמאָלטס [אשתקד] געזאָגט אַ הערה [לעניינינו בענין צדקה והחזקת התורה], - ס'איז פאַרהאַן איינער, ער איז אויף אַ בחינה אַז ער איז 'אָמר' מַעֲט [ער רופט זיך אָן מיט ווייניג], דעמאָלט דאַרף ער דאָך 'עֲשֵׂה הִרְבָּה, 'געבן' ברויך מען מער [יותר ממה שאמר].

סיידן [=אויסער] אַז איינער איז פון די וואָס ס'איז "עֵינוּ צָרָה" [מליתן יותר]. אָבער על כל פנים [יקיים המעט] דעס וואָס ער 'זאָגט'. אַז נישט איז דאָך טאקע נאָר אַרגער, איז דאָך טאָפֿלט שוין די קשיא [הן שאומר מעט והן שאינו מקיים דיבורו], איז דאָך נישטאָ וואָס צו שמועסן [שצריך עכ"פ לקיים וליתן] דעס וואָס מ'זאָגט. [עד כאן ממה שאמרתי במסיבה במוצ"ש פרשת וירא שנת תשט"ז].

ג

ביאור קושיא ה

הפסוק מקדים צדקה לתורה, כי אי אפשר לעסוק בתורה מבלי שיקדימו ליתן צדקה עבור הכנת המקום ושאר העניינים הנצרכים לתורה

דער פסוק זאָגט, אברהם אבינו האָט געזאָגט וְשִׁמְרוּ דִּרְךָ ה' לַעֲשׂוֹת "צִדְקָה וּמִשְׁפָּט" [דהיינו צדקה שהוא ביחד עם המשפט דהיינו תורה (כמו שפירשנו לעיל אות לו) והכתוב מקדים לומר] קודם צִדְקָה [ואח"כ משפט] [קושיא ה].

לעולם איז אַזוי, אין דעם [בצדקה ומשפט] איז אויך דאָ [פאַרשידענע] בחינות. לעולם דער עיקר איז דאָך "תורה" [לימוד התורה עצמה. ואם כן לכאורה היה לו להקדים משפט לצדקה, כמו בתהלים]. נאָר מ'דאַרף אָבער האָבן [כסף לצורך התורה]. אויף תורה, אויף אויפצוציען, אויפצוהאַלטן אַ אידיש דור, מוז מען דאָך האָבן 'פֿלאַץ' [בנין התלמוד תורה וישיבות], און מ'מוז האָבן די אַלע 'ענינים' וואָס מ'ברויך.

די אלע 'כוחות', און די 'מלמדים', ס'זאל זיין ווי ס'קער צו זיין.

אין יעדן פרט, איז דאך גרויסע הוצאות מיט געלט.

און דער גרעסטער 'כח הצדקה' איז אז מ'גייט פאר 'תורה'!.. מי בכס יגיד "זאת"

[ואין זאת אלא תורה].

אָבער [מכל מקום קשה] דער 'עיקר' איז די תורה הקדושה, [ואם כן] דאָרף זיין

[שיקדים ויאמר] "תורה וצדקה", [והיה להכתוב לומר לעשות "משפט וצדקה", להקדים תורה

לצדקה, וכמו שהקשינו לעיל בקושיא ה].

נאָר אַמאָל איז פאָרהאַנגן וואָס מ'מוז האָבן צדקה, מ'מוז עס האָבן 'פאָר'

[=איידער] די תורה, מ'קען נישט צוקומען צום תכלית [לעסוק בתורה] אז מ'האָט נישט

[המקום והכסף הנדרש. ולכן הקדים הכתוב לומר צדקה ואח"כ משפט, כי צריך ליתן הצדקה במקדם].

נא

ועל דרך זה פירשתי הפסוק שֶׁמַּח זְבוּלוֹן בְּצִאתָהּ וַיִּשְׁכֶּר בְּאַהֲלֶיהָ.

לכאורה למה מקדים זבולון שהוא התומך תורה, ליששכר שהוא העוסק בתורה והוא העיקר

איך פלעג צו זאָגן^{מד} [על דרך זה לבאר וואָס] ס'שטייט (בכרה לג, יח) שֶׁמַּח זְבוּלוֹן בְּצִאתָהּ

וַיִּשְׁכֶּר בְּאַהֲלֶיהָ. [ופירש'': זבולון ויששכר עשו שותפות, זבולון לחוף ימים ושכן (ויחי מט, יג) ויוצא

לפרקמטיא בספינות, ומשתכר, ונותן לתוך פיו של יששכר, והם יושבים ועוסקים בתורה. לפיכך הקדים

זבולון ליששכר, שתורתו של יששכר ע"י זבולון היתה].

[ועל זה קשה, דהתינח] זבולון, ער איז 'באטייליגט' אין דער תורה, אז ער גייט

'צושטייער' [ליששכר שיוכל לעסוק בתורה]. אָבער פאָרוואָס האָט מען אים 'מקדים'

געוועזן, כאָטש ס'איז טאַקע אַ גרויסע זאָך [מה שזבולון מחזיק תורה], ער איז טאַקע

'אָזוי ווי' [כמו יששכר העוסק בתורה], פונדעסטוועגן אָבער סוף כל סוף איז דער עיקר

תכלית [הוא התורה], די תורה איז דעך דאָך דער עיקר [ואם כן היה לו להקדים את יששכר

שהוא העוסק בתורה].

נב

אמנם כמה פעמים מקדימים העניינים לפי סדר הנעשה, ולא לפי החשיבות. ולכן היות שזבולון צריך להקדים חלקו

בנתינת המזון כדי שיוכל יששכר לעסוק בתורה, על כן הקדימו הכתוב ללמדו שהוא יקדים חלקו לחלק יששכר

האָב איך געזאָגט, אַסאַך מאָל רעכנט אויס די גמרא דעם סדר, מ'רעכנט אויס

דעם סדר [לפי המוקדם במעשה, כגון] מ'טרעפט ביי די ל"ט מלאכות (שבת עד:) האָט מען

אויסגערעכנט פריער אַזוינס וואָס ס'קומט פריערער, קוֹצֵר מַעֲמָר [ולאחריו הלך והאופה

שהם חשובים יותר], ווייל אַזוי איז דער דרך, מ'שניידט, און דערנאָך באַקט מען, דער

'סדר' איז אַזוי. [וכמו שאמרו בגמרא שם, תנא דידן 'סידורא' דפת נקט].

דאָס איז אויך אַזוי, אַז מ'ווייל האָבן דאָס פלאַץ אויף תורה, מוז מען 'קודם'

האָבן דאָס געלט. איבערדעם דער זבולון, דער אַרבעט 'פריערער' פון יענעם

[שעבודתו בנתינת התמיכה צריך להיות מוקדם לתורתו של יששכר], וואָרן ער [יששכר] קאָן זיך

דאָך נישט נעמען צו גאָרנישט ביז יענער [זבולון] טוט נישט עפעס.

^{מד} עיין דברי יואל (תניינא, שופטים עמוד לב. ועוד). ובדרשה להחזקת הישיבה ביום א' ויחי תשכ"ה, מבאר רבינו

כמה בחינות בענין יששכר וזבולון, ובאופן א' מבאר דהקדימה בשותפות הוא לעיכובא, ורק באופן שזבולון

עושה השותפות "קודם" הלימוד יש לו חלק בהלימוד, אבל לאחר הלימוד הגם שיש מצוה לחזק את יששכר,

איבערדעם זאָגט דאָס דער פסוק פריער [שמח זבולון בצאת, ואח"כ וישכר באהליך], דער פסוק לערנט אים, דו [זבולון] ברויכסט פריער צו טון נאָך, דו ברויכסט פריער נאָך צו טון פון יענעם [מישכר], איבערדעם איז דער פסוק אים דאָ מקדים [לזבולון, כדי לומר לו] דיין 'אַרבעט' ברויך צו זיין 'פריער'.

נג

המשך ביאור קושיא ה

בתהלים מיירי מהקב"ה, ואצלו נחשב משעת הקבלה ללמוד, ולכן אצלו מוקדם ישכר לזבולון, כי ישכר כבר קיבל עליו ללמוד קודם נתינת זבולון, ולכן נאמר "משפט וצדקה" ביעקב אתה עשית

איבערדעם [אמנם בתהלים מקדים משפט לצדקה, ואמר] **מִשְׁפָּט וְצִדְקָה בְּיַעֲקֹב אֲתָה עֲשִׂיתָ**, [דשם הרי קאי על הבוכ"ע, ומלבד שכן הוא כפי הסדר הנכון שהתורה היא העיקר, הרי] דער בורא כל עולמים איז דאָך אַ בְּחִן פְּלִיטוֹת וְלֵב [ירמ' יא, כ], ווייסט ער, אַז ער זעט [אַז] מ'האָט דעם אמת'דיגן רצון [לעסוק בתורה], איז דאָך 'שוין' [נחשב] אַזוי ווי מ'האָט געטוהן, [ולכן] ווען דער בורא כל עולמים איז משפיע [השפעה להתומכי תורה ולעוסקי תורה], דעמאָלט קומט קודם **מִשְׁפָּט** [שהוא התורה של העוסק בתורה], דער בורא כל עולמים זעט דאָך שוין, ער זעט דאָך שוין וואָס מ'וויל, איז עס שוין [נחשב] פון ווען מ'איז אויף זיך מקבל [עליו ללמוד, דנחשב כאילו כבר למד, ואם כן למעלה נחשב המשפט שהוא התורה, קודם נתינת הצדקה].

אבל בפרשתן מיירי מאזהרת אברהם אבינו לבניו וביתו איך יתנהגו בנתינת הצדקה עבור תורה, ולכן הקדים צדקה למשפט, כי זבולון צריך להקדים חלקו

אַבער ווען איינער קומט [לתמוך בתורה, יש להקדים הצדקה. וכן] אָבער ווען אברהם אבינו זאָגט אָן פאַר די 'קינדער' וויאָזוי מ'זאָל זיך 'אויפפירן', [לא יכול לומר משפט מקודם, שהרי] יענער קען זיך נישט קיין עצה געבן, אַז ער [המחזיק תורה] וועט וואַרטן קודם [שהבני תורה יתחילו ללמוד], ער וועט וואַרטן אויף 'תורה', [אם כן] אַזוי קאָן מען דאָך נישט צוקומען [לתורה], מ'איז דאָך געשטערט [מלעסוק בתורה מחמת חוסר הממון].

נד

תוכן הדברים לעניינינו

אין אמת'ן אַריין איז מען דאָך געשטערט [אצלינו], מ'העט געקאָנט אַלעס מער מרחיב זיין, אויף אַ בעסערן אופן, און אַ גרעסערן אופן, מיט אַ גרעסערן שטאַנדפּונקט, [אם היו מקדימים ליתן הנדבות תחלה כראוי].

[נאָר] יענער [דער וואָס וויל נישט געבן] וואַרט נישט [שאינו אף בבחינה זו להמתין שמקודם יתחילו ללמוד ואח"כ יתן], נאָר וואָס דען, אפילו 'דערנאָך' וויל ער אויך נישט וויסן, אפילו 'דערנאָך' קוקט ער עס אויך נישט אָן אַזוי ווי ס'ברויך צו זיין, ער גיט נישט דערנאָך אויך נישט, 'דער וואָס ער וויל נישט געבן'.

און דער וואָס 'ער וויל געבן', דער גיט טאַקע [מקודם, אַז] מ'זאָל זיך קאָנען אַביסל 'צאָמקלויבן'.

נה

סיום ביאור קושיא ה

איבערדעם, דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט, [נדי שיוכלו לקיים] וְשִׁמְרוּ דִּרְךָ ה', איז געווען לעצשות "צִדְקָה וּמִשְׁפָּט", האָט ער מקדים געוועזן [צדקה], ער האָט געזאָגט "צִדְקָה וּמִשְׁפָּט", [שיקדימו נתינת צדקה, כדי] מ'זאָל 'צוקומען' צו קבלת התורה.

נו

ביאור קושיא ד

למען הביא ה' על אברהם, אינו עכור קבלת הפרס, אלא זה שייך להציווי של שמירת דרך ה', שהזהיר לבניו שילכו בדרך החינוך של אברהם, באופן שתביא אותה ההשפעה שהבטיח ה' לאברהם שיתקיים החינוך שלו בורעו לדורותם [ונבא אל הביאור לפרש הפסוק] לְמַעַן הֵבִיא ה' עַל אֲבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו. [דהכוונה] ער האָט משריש געווען [בבניו ובני ביתו] די פריערדיגע בחינה (הנזכר באות יד, ואות טז), מ'זאָל אַראָפּשטעלן אַ יסוד פון תורה און פון אידישקייט, מ'זאָל וויסן אַז, אַז ס'זאָל קומען די השפעה וואָס דער בורא כל עולמים האָט צוגעזאָגט פאַר אברהם אבינו, אברהם אבינו'ן האָט מען צוגעזאָגט די השפעה אויף 'זיין' בחינה, אויף 'זיין' יסוד, נישט אויף דעם 'נייעם דרך'. [מ'זאָל וויסן] אַז מ'זאָל האָבן די השפעה, דער בורא כל עולמים האָט צוגעזאָגט פאַר אברהם אבינו ער וועט דורכפירן 'זיין' השפעה, אויף 'דעם' דרך.

דער בורא כל עולמים זאָגט: ער וועט אַזוי אויסלערנען 'יצוה אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשִׁמְרוּ דִּרְךָ ה' וגו' לְמַעַן הֵבִיא ה' עַל "אֲבְרָהָם" אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו, אַז ס'זאָל זיין די בחינה פון "אברהם", דעם וואָס דער בורא כל עולמים האָט צוגעזאָגט פאַר אברהם אבינו [שהיו בניו "אחרינו" (חידו"ת תשי"ז) מ^ה], דעם זאָל בלייבן לזרעו אחרינו. דאָס קער אויכעט צו דער בחינה, צו דעם [ציווי], צום לימוד, [דהיינו שיצוה את בניו שישמרו דרך ה' באופן שיתקיים עַל אֲבְרָהָם כל ההבטחות אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו ה']. ער מיינט נישט דעם קבלת פרס, מ'מיינט נאָר, אַז ס'איז אויף אַזאַן אופן איז 'זיין' דרך ה', דער גידול און דער חינוך, לְמַעַן הֵבִיא ה' עַל "אֲבְרָהָם" אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו [שהיה בדרך אברהם (חידו"ת תשי"ז)].

נז

ברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאָל העלפן, די אַלע הבטחות וואָס דער בורא כל עולמים האָט צוגעזאָגט [לאברהם אבינו, יתקיימו בזרעו גם היום]. דער בורא כל עולמים וועט דאָך העלפן.

דער אייבירשטער זאָל העלפן [אז] אידן זאָלן זיך קאַנען מחזק זיין. ס'זאָל טאָקע זיין לְמַעַן הֵבִיא אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו, די אַלע הבטחות וואָס דער בורא כל עולמים האָט צוגעזאָגט [לאברהם אבינו] אין די סדרה, און די אַלע סדרות.

^מ וכעין זה הוא בדברי יואל בזה"ל: ר"ל שתתקיים מה שדיבר ה' על אברהם למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו "אחרינו" ושמרו דרך ה' וגו', כבחינה שפירשנו לעיל

ס'זאל טאָקע זיין, מ'זאל בלייבן מיט 'דעם' כח' מיט 'דעם' דרך, אַזוי ווי די אַלע [פריערדיגע].

דער פריערדיגער דרך [המסורה לנו מאבותינו ורבתינו] איז דאָך [מקובל] 'איש מפי איש', אַזוי ווי ס'איז געווען [בדורות הראשונים], אַלעס שטאַמט פון אברהם אבינו. חלילה אַז מ'איז מְשַׁנָּה, האָט עס שוין קיין שיעור נישט [עד כמה יכולין להגיע חס ושלום].

ס'זאל טאָקע זיין לְמַעַן הָבִיא עַל אַבְרָהָם, מיט דעם כח, מיט דעם פריערדיגן כח, מ'זאל זיך קאַנען דערהאַלטן און מחזק זיין.

דער אייבירשטער זאל העלפן:

מ'זאל האָבן השפעה, מ'זאל מיר טאָקע דבוק זיין [בדרך הראשונים].

מ'זאל גיין אין דרך האמת.

מ'זאל זיך דערהאַלטן אין דעם דרך, עד ביאת המשיח.

מ'זאל מקבל זיין פני משיח צדקינו, מיט אידישקייט, מיט קדושה וטהרה.

[און] ביז דערווייל זאל מיר זיך קענען דערהאַלטן אמת'דיג ביי דער תורה הקדושה.

אידן זאלן האָבן הרחבה און השפעה, מ'זאל קענען טאָקע דינען דעם באַשעפער מתוך נחת ושמחה.

ס'זאל נתרוב ווערן גבול ישראל, ס'זאל נתרוב ווערן ברוחניות ובגשמיות.

מ'זאל ניצול ווערן מכל צרה וצוקה.

מיט אַ ישועה שלימה, והתרוממות קרן התורה וישראל.

מ'זאל מיר זוכה זיין צו זען במהרה בישועת כל ישראל ושמחתן, ובהתגלות כבוד שמים עלינו במהרה בימינו אמן.

